

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ МОНИТОРИНГ АГЕНТТІГІ**

**ҚЫЛМЫСТЫҚ КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУ (ЖЫЛЫСТАТУ)
ТӘУЕКЕЛДЕРІН ҰЛТТЫҚ БАҒАЛАУ
(Жария нұсқасы)**

Қазақстан, 2025 жыл

2
МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН ТЕРМИНДЕР ТІЗБЕСІ	3
КІРІСПЕ	6
1-ТАРАУ. МӘТІНМӘН ЖӘНЕ ЕЛДІК ТӘУЕКЕЛДЕР	8
2-ТАРАУ. НЕГІЗГІ ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР	9
2.1. Алаяқтық және қаржы пирамидалары	11
2.2. Есірткі құралдарының айналымымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар	13
2.3. Сыбайлас жемқорлық және бюджет қаражатын жымқыру	14
2.4. Заңсыз кәсіпкерлік қызмет	15
2.5. Салықтық құқық бұзушылықтар	16
3-ТАРАУ. ҚЫЛМЫСТЫҚ КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУДЫҢ НЕГІЗГІ ТӘСІЛДЕРІ	17
3.1. ҚЫЛМЫСТЫҚ КІРІСТЕРДІ ҚОЛМА-ҚОЛ АҚШАСЫЗ НЫСАНДА ЖЫЛЫСТАТУ ТӘСІЛДЕРІ	17
3.1.1. Жалған адамдарға (дроптарға) ресімделген банк карталары мен электрондық төлем құралдары	18
3.1.2. Жалған мәмілелер мен жалған қаржы операциялары	20
3.1.3. Трансшекаралық операциялар	22
3.2. ҚОЛМА-ҚОЛ АҚШАЛАЙ ҚАРАЖАТТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	24
3.3. ЦИФРЛЫҚ АКТИВТЕР	27
4-ТАРАУ. ҚАРЖЫ МОНИТОРИНГІ СУБЪЕКТИЛЕРІН ҚЫЛМЫСТЫҚ КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУ СХЕМАЛАРЫНДА ПАЙДАЛАНУ	34
4.1. Екінші деңгейдегі банктер	34
4.2. Төлем ұйымдары	34
4.3. Бағалы металдармен және тастармен операцияларды жүзеге асыратын дара кәсіпкерлер және заңды тұлғалар	34
4.4. Ойын бизнесі және лотерея ұйымдары	35
4.5. Нотариустар	35
4.6. Риэлторлар	35
4.7. Ломбардтар	35
4.8. Бағалы қағаздар нарығының қатысушылары	36
4.9. Қаржы мониторингінің өзге де субъектілері	36
5-ТАРАУ. ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ТЕРІС ПАЙДАЛАНУЫ	36
5.1. Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер	38
5.2. Заңды тұлғалардың өзге де түрлері	39
5.3. Шетелдік заңды тұлғалар мен ұйымдар	41
6-ТАРАУ. АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ТҮПКІЛІКТІ ОРНАЛАСТЫРУ АСПАПТАРЫ	42
6.1. Жылжымайтын мүлік	42
6.2. Бағалы металдар, тастар және зергерлік бұйымдар	46
6.3. Премиум көлік, сондай-ақ өзге де сән-салтанат заттары	48
7-ТАРАУ. ҚЫЛМЫСТЫҚ АКТИВТЕРДІ ҚАЙТАРУ	49
8-ТАРАУ. СТАТИСТИКА	51
ҚОРЫТЫНДЫ	53

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР ТІЗБЕСІ

АҚ	Акционерлік қоғам
ҚНРДА	Агенттік Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі
ҚМА	Қазақстан Республикасының Қаржылық мониторинг агенттігі
АҚБ	Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы
ЕДБ	Екінші деңгейдегі банктер
БМИ	Бенефициарлық меншік иесі
ІЖӨ	Ішкі жалпы өнім
ЗТҚМБ	Заңды тұлғалардың мемлекеттік деректер қоры
МО	Мемлекеттік органдар
Эгмонт тобы	Әлемнің қаржылық барлау бөлімшелерінің бейресми бірлестігі
БЖЗҚ	Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры
КЖ/ТҚҚ туралы Заң	2009 жылғы 28 тамыздағы № 191-IV «Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
СЖҚИ	Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі
ДК	Дара кәсіпкерлер
КВО	Қаржы мониторингіне жататын операциялар түрлерінің коды
ҰҚК	Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті
ӘҚБтК	Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексі
КППО	Қаржы мониторингіне жататын күдікті операция белгісінің коды
МАНИВЭЛ	Еуропа Кеңесінің Ақшаны жылыстатуға қарсы күрес шараларын бағалау жөніндегі сарапшылар комитеті
ҰЭМ	Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
ХТЖ	Халықаралық төлем жүйелері

МТС	Қазақстан Республикасының Туризм және спорт министрлігі
МҚҰ	Микроқаржы ұйымдары
АХҚО	«Астана» халықаралық қаржы орталығы
ЦДИАӨМ	Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі
ҰБ	Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
ТҰБ	Тәуекелдерді ұлттық бағалау
КТТТ	Клиенттерді тиісінше тексеру
ТН	Тікелей нәтиже
ЖК	Кірістерді жылыстату
БҰҰ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
ҰҚТ	Ұйымдасқан қылмыстық топтар
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
ҚҚО	Құқық қорғау органдары
ВАҚП	Виртуалды активтер қызметтерінің провайдерлері
ЦАҚП	Цифрлық активтер қызметтерінің провайдерлері
УСҚ	Уақытша сақтау қоймасы
АМО	Арнаулы мемлекеттік органдары
КОТХ	Күдікті операция туралы хабарлама
ТБЖ	Тәуекелдерді басқару жүйесі
ҚМС	Қаржы мониторингі субъектілері
ЖШС	Жауапкершілігі шектеулі серіктестік
ҚК	Қылмыстық Кодекс Республикасының Қазақстан
ФАТФ	Ақшаны жылыстатуға қарсы күрестің қаржылық шараларын әзірлеу тобы
ЖҚҚТҚ	Жаппай қырып-жою қаруын таратуды қаржыландыру

ТҚ	Терроризмді қаржыландыру
ЦА	Цифрлық активтер
ЗТ	Заңды тұлғалар

КІРІСПЕ

Қазақстан қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға қарсы іс-қимыл жүйесін нығайтуға бағытталған үдемелі жұмысты жалғастыруда. Бұл жолда айтарлықтай прогреске қол жеткізілді.

2023 жылы Ұлттық жылыстатуға қарсы жүйені өзара бағалау рәсімі сәтті аяқталды, оның қорытындылары бойынша Қазақстан **стандартты мониторингке** қойылды.

Бұл Қазақстанда кірістерді заңдастыруға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимылдың тұрақты және тиімді жылыстауға қарсы жүйесі қалыптасқанын, ал елдің заңнамасы негізінен ФАТФ стандарттарына сәйкес келетінін көрсетеді.

Халықаралық сарапшылар Қазақстанмен қабылданған шараларды оң бағалады. 11 ТН-нен 7 және 40-ұсынымнан 32-і бойынша оң рейтингтер алынды.

Атап айтқанда, ведомствоаралық және халықаралық ынтымақтастықтың айтарлықтай деңгейі жылыстатуға қарсы жүйеміздің күшті жақтарына айналды.

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға байланысты істерді тергеп-тексеру айтарлықтай тиімділік деңгейінде бағаланды, бұл Еуразиялық өңір елдері арасында үздік нәтиже болды.

Бұл ретте, сарапшыларда жекелеген наразылықтар болды. Осыған байланысты, 7-ұсыным мен 4-ТН бойынша Арнайы іс-қимыл жоспары әзірленді, олар бойынша төмен рейтингтер қойылды. Әрбір негізгі көрсеткіш бойынша жеке КРІ әзірленді.

Халықаралық аренада жетістіктерге қол жеткізілді. 2023 жылы Қазақстан тарихта тұңғыш рет «Эгмонт» тобында «Еуразия» өңірін ұсына бастады.

Қазақстан Азия-Тынық мұхиты аймағындағы ақшаны жылыстатуға қарсы іс-қимыл тобында бақылаушы мәртебесіне ие болды, оған 41 ел (АҚШ, Канада, Австралия, Жапония және т.б.) кіреді.

Қылмыстық қызметтен түскен кірістерді жылыстату, анықтау, алып қою және тәркілеу және ТҚ туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясына қосылу бойынша жұмыс жүргізілуде (Варшава конвенциясы).

Қазақстан «Basel AML Index» Базель басқару институтында 164 елдің 110-ын артта қалдырып, 2012 жылдан бастап ең жақсы нәтижеге қол жеткізіп, айтарлықтай өз позициясын жақсартты.

Бұл нәтиже Өзара бағалау нәтижелерінің және жылыстатуға қарсы жүйенің барлық бөліктерінің жұмыс тиімділігінің арқасында мүмкін болды.

Дегенмен, алынған нәтижелермен шектелуге болмайды. Жаһандану және қаржылық технологиялардың дамуы жағдайында қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатумен байланысты тәуекелдер барлық елдер үшін, Қазақстанды қоса алғанда, ерекше өзекті болып отыр.

Бұл тәуекелдер экономикалық қауіпсіздікке ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік тұрақтылыққа да елеулі қатер төндіреді, өйткені ақшаны жылыстату ұйымдасқан қылмыстың, сыбайлас жемқорлықтың, терроризмнің және өзге де қылмыстық белсенділіктің дамуына ықпал етеді.

Осы ТҰБ елдегі ағымдағы жағдайды түсіну үшін негіз ретінде қызмет етеді, және айқындалған қолданыстағы қарсы іс-қимылдың тетіктерін жетілдіру үшін басымды бағыттарын айқындайды.

Бағалау халықаралық стандарттар мен ФАТФ ұсынымдарын ескере отырып, сондай-ақ ұлттық шындыққа және қазақстандық экономиканың ерекшеліктеріне сүйене отырып жүргізілді.

Осылайша, ақшаны жылыстату тәуекеліне едәуір ұшырайтын экономиканың негізгі секторлары дәстүрлі түрде талданды, қылмыстық элементтер қолданатын типтік схемалар мен әдістер анықталады, сондай-ақ олардың алдын алу бойынша қолданыстағы шаралар бағаланды.

Ұсынылып отырған шаралар кірістерді жылыстатуға қарсы саясатты қалыптастыратын 4 басты тірекке негізделген:

1. **Алдын алу.** Заңнамалық, сондай-ақ қаржы жүйесінің ашықтығы мен қауіпсіздігін арттыруға арналған институционалдық шараларды қамтитын профилактика жүйесін одан әрі жетілдіру.

2. **Предикаттық қылмыстармен күрес.** Предикатты қылмыстар жасаған адамдарды анықтау және жауапкершілікке тарту.

3. **Жылыстату тәсілдерін анықтау.** Қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату схемаларын анықтау және жою.

4. **Қылмыстық активтерді қайтару.** Заңсыз шығарылған қаражатты тиімді іздеу және елге қайтару.

Осы есеп ТҰБ жария нұсқасын білдіреді.

Бұл құжат жеке секторға, әсіресе КЖ/ТҚҚ бойынша жауапты қызметкерлерге және комплаенс-бөлімшелердің, реттеуші мемлекеттік органдардың және құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне арналған және тәуекелге бағдарланған тәсілді қолдану мақсаттары үшін пайдалы болады. Сондай-ақ есеп заңдастырудың өзекті қауіп-қатерлері және КЖ/ТҚҚ ұлттық жүйесінің осалдықтары туралы мәліметтер алғысы келетін неғұрлым кең сараптамалық қоғамдастық үшін де қызығушылық тудыруы мүмкін.

МӘТІНМӘН ЖӘНЕ ЕЛДІҢ ОСАЛДЫҚТАРЫ

Осы тәуекелдерді бағалау елдің осалдықтарын және Ақшаны жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі еуразиялық топ жүргізген Өңірлік тәуекелдерді бағалау нәтижелерін ескере отырып жүргізілді.

Талдау шеңберінде Еуразиялық аймаққа тән жалпы қауіп-қатерлер, осалдықтар және КЖ/ТҚ тәсілдері, сондай-ақ Қазақстанға тән ерекшеліктер, оның ішінде оның географиялық орнын, экономикалық құрылымын, реттеуші бақылау деңгейін және трансшекаралық қаржы ағындарын қоса алғанда қарастырылды.

Тәуекелдерді аймақтық бағалау салықтарды төлеуден жалтаруды, сыбайлас жемқорлық қылмыстарын, есірткінің заңсыз айналымын, көлеңкелі қаржылық операцияларды және номиналды компанияларды пайдалануды қоса алғанда, аймаққа қатысты негізгі қауіп-қатерлер мен тәуекелдерді анықтады.

Қазақстан Ресеймен, Қытаймен, Қырғызстанмен, Өзбекстанмен және Түркіменстанмен шектесе отырып, Еуразияның орталық позициясын алады.

Бұл географиялық орналасу елді халықаралық сауда үшін маңызды транзиттік хабқа айналдырады, бірақ сонымен бірге КЖ/ТҚ саласындағы елеулі тәуекелдерді негіздейді.

Шығыста Қазақстан Қытаймен шектеседі, бұл тауарлардың контрабандасына байланысты тәуекелдерді тудырады.

Қазақстанның Қырғызстанмен, Өзбекстанмен және Түркіменстанмен оңтүстік шекарасы Ауғанстаннан есірткі тасымалының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстан Ресей мен Еуропаға есірткіні жеткізу үшін транзиттік аймақ ретінде пайдаланылады, бұл заңсыз қаржылық ағындармен және ТҚ тәуекелдерімен бірге жүреді.

Қазақстанның халықаралық көлік дәліздеріндегі орталық орны транзиттік қаржылық тәуекелдерді күшейтеді.

Ел «Батыс Еуропа – Батыс Қытай», Солтүстік–Оңтүстік (Иран – Қазақстан – Ресей) сияқты негізгі бағыттардың қиылысында орналасқан және Транскаспий көлік бағыты (Қазақстан – Әзірбайжан – Грузия – Түркия).

Бұл дәліздер трансшекаралық операциялар, соның ішінде жалған транзиттік мәмілелер, салық төлеуден жалтару схемалары және оффшорлар арқылы қаражатты шығару үшін белсенді пайдаланылады. Ақшалай қаражаттарды жалған шоттар мен жалған келісім-шарттар арқылы аудару үшін пайдаланылатын транзиттік компаниялар елеулі тәуекелдерді тудырады.

Ресми дереккөздердің мәліметтері бойынша, соңғы жылдары көлеңкелі экономика үлесінің Қазақстанның ЖІӨ-не қатысты төмендеуінің тұрақты тенденциясы байқалады.

Егер 2021 жылы көлеңкелі экономиканың көлемі 21,5%-ға бағаланса, ал 2022 жылы – 19,9%, а 2023 жылы – 18,2%.

Оң серпінге қарамастан, тіркелмеген экономикалық белсенділіктің елеулі деңгейі, әсіресе КЖ/ТҚ тәуекелдері жоғары салаларда сақталуда. Көлеңкелі экономиканың ауқымы қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға

қосымша мүмкіндіктер туғызады және қаржы ағындарын тиімді бақылауды қиындатады.

Жазылғандарды ескере отырып, осы есептің келесі бөлімдерінде негізгі қауіп-қатерлер мен осалдықтардың, анықталған схемалардың, КЖ/ТҚҚ саласындағы тәуекелдердің дамуына ықпал ететін, қолданылатын механизмдердің және факторлардың терең талдауы берілген.

2-ТАРАУ. НЕГІЗГІ ҚАУІПТЕР

Қазақстандағы ақшаны жылыстату саласындағы ең маңызды қауіп-қатерлердің бірі – бұл алаяқтық және есірткі құралдарымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар.

Алаяқтық схемалар, әсіресе қаржы секторында, көбінесе заңсыз жолмен табыс алу үшін пайдаланылады, олар кейіннен түрлі қаржы құралдары арқылы заңдастырылады.

Есірткінің заңсыз айналымы, өз кезегінде, Қазақстан үшін де елеулі қауіп төндіреді. Құқық қорғау органдарының елеулі күш-жігеріне қарамастан, ел аумағы арқылы есірткі трафигінің көлемі жоғары деңгейде қалып отыр.

Есірткі саудасы қылмыстық топтарға қомақты табыс әкеледі, содан кейін олар әртүрлі схемалар арқылы, қолма-қол ақшаны, жалған адамдарды (дропперлерді), халықаралық қаржы аударымдарын және цифрлық активтерді пайдалануды қоса алғанда жылыстатылады.

Сыбайлас жемқорлық пен бюджет қаражаттарын жымқыру ірі заңсыз табыс көздері болып қалады, әсіресе мемлекеттік басқару және сатып алу саласында да.

Сыбайлас жемқорлық пара алуды, лауазымдық өкілеттіктерін теріс пайдалануды, сондай-ақ бюджет қаражатымен айла-шарғылар жасауды қамтиды. Бұл әрекеттер еліміздің экономикасы үшін елеулі қаржы шығындарына әкеледі және заңсыз алынған кірістерді жылыстатуға жағдай жасайды.

Заңсыз кәсіпкерлік заңсыз кірістерді заңдастырумен тығыз байланысты, өйткені бұл заңды айналымға түскен кезде нақты қаражат көздерін жасыруға мүмкіндік береді.

Қазақстанда жалған шот-фактураларды жазу, салықтар мен кедендік төлемдерді төлеуден жалтару сияқты салықтық қылмыстар елдің экономикалық тұрақтылығына зор қауіп төндіреді.

Бұл қылмыстар мемлекеттік бюджетке зиян келтіреді, нарықта адал емес бәсекелестік жағдайларын туғызады және азаматтардың салық салу жүйесіне деген сенімін төмендетеді.

Ұйымдасқан қылмыстық топтар сондай-ақ КЖ/ТҚҚ жүйесіне елеулі қауіп төндіреді, өйткені кірістерді заңдастыру жағдайларының едәуір бөлігі атап айтқанда олардың қызметімен байланысты. ҰҚТ ауқымды түрде қылмыстық жолмен алынған кірістерді өндіруге және оларды заңды экономикаға енгізуге қабілетті, бұл оларды заңсыз қаржы ағындарының негізгі көздерінің біріне айналдырады.

Қазақстан Республикасындағы ҚСЖАЕК мәліметтері бойынша жыл сайын ҰҚТ құрумен және оған басшылық етумен байланысты қылмыстардың саны

елеулі мөлшері анықталып, тергеп-тексерілуде. Осылайша, есепті кезеңде ҚК-нің тиісті бабы бойынша 231 қылмыс (2021 жыл – 93, 2022 жыл – 73, 2023 жыл – 65) тіркелді.

Соңғы жылдары ҰҚТ құрылымдарының күрделенуіне қарай тенденция байқалады: олар барған сайын заңды түрде тіркелген компаниялар арқылы әрекет етеді, заңды экономикалық қызмет ретінде жасырылған жалған адамдар мен транзакцияларды пайдаланады.

Бұдан басқа, Қазақстан транзиттік ел ретінде заңсыз қаражаттың шекарадан өтуіне байланысты ерекше тәуекелдерге тап болады, бұл олардың заңдастырылуына жол бермеу міндетін қиындатады.

Өз кезегінде, трансұлттық қылмыстық топтар ақшаны жылыстату қаупін қалыптастыруда елеулі рөл ойнайды. Бұл топтар Қазақстанды қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру аймағы ретінде пайдалана отырып, ел ішінде ғана емес, одан тыс жерлерде де әрекет етеді.

Олар қаражаттың пайда болуын, оффшорлық компанияларды және халықаралық банктік шоттарды пайдалануды қоса алғанда, жасыру үшін күрделі қаржылық схемаларды белсенді түрде қолданады.

Ағымдағы ТҰБ шеңберінде анықталған қауіп-қатерлер жалпы әлемдік трендке сай келеді.

Осылайша, елдер арасында ең көп таралған қауіп-қатерлер мыналар болып табылады: есірткі саудасы (елдердің 18% -ы қауіп-қатерді мойындады), сыбайлас жемқорлық (елдердің 16%), салықтық қылмыстар (елдердің 15%) және алаяқтық (елдердің 15%).

Қауіп-қатерлердің деңгейін анықтау әдістемесі

Тәуекелдерге бағалау жүргізу барысында сот-тергеу тәжірибесі сияқты ақпарат көздері, статистикалық деректер, стратегиялық және ведомствоаралық құжаттар, құқық қорғау органдарының қызметі нәтижелері, қаржылық тергеп-тексеру материалдары мен өзге де ақпарат ескерілді.

Өз кезегінде, тәуекелдердің жоғары, орта және төмен деңгейлерін анықтау кезінде мынадай өлшемшарттар пайдаланылды:

- 1) қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиілігі (динамикадағы саны);
- 2) қылмыстық әрекеттен табыс;
- 3) ұйымдасқан қылмыстық топ жасайтын қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиілігі.

Қылмыстық әрекеттен алынатын табыс қауіптерді талдаудың орталық тұжырымдамасы болып табылады.

ФАТФ ұсынымдарына сәйкес, қылмыстық әрекеттен түсетін табыс экономикалық пайда алынатын предикатты қылмысты жасау арқылы тікелей немесе жанама түрде алынған мүлік ретінде анықталады.

Қылмыстық әрекеттен түскен табыс сондай-ақ мүліктің азаюынан немесе алынатын табыстың алынбауынан келтірілген залал ретінде қарастырылады.

Осы тарауда тек тәуекелдің жоғары деңгейі бар қатерлер ғана сипатталады.

Талданып отырған кезеңде ҚК-нің «Қылмыстық жолмен алынған ақшаны және (немесе) өзге де мүлікті заңдастыру (жылыстату) 218-бабы бойынша **155**

қылмыстық құқық бұзушылық (2021 жыл – 56, 2022 жыл – 45, 2023 жыл – 54) немесе қылмыстардың жалпы санының 0,05% тіркелді.

Талдау нәтижелері бойынша кірістерді жылыстатудың жоғары тәуекелімен қылмыстар анықталды.

Қауіп-қатердің тәуекел деңгейінің кестесі

Қауіп-қатердің түрі	Тәуекел деңгейі
Алаяқтық және қаржы пирамидалары	Жоғары
Есірткі құралдарының айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар	Жоғары
Сыбайлас жемқорлық және бюджет қаражатын жымқыру	Жоғары
Заңсыз кәсіпкерлік қызмет	Жоғары
Салықтық құқық бұзушылықтар	Жоғары
Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар	Орташа
Адам саудасы	Орташа
Экономикалық қызмет саласындағы өзге құқық бұзушылықтар	Орташа
Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар	Төмен
Адамның жеке басына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар	Төмен

2.1. Алаяқтық және қаржы пирамидалары

2.1.1. Алаяқтық қоғамға да, мемлекетке де зиян келтіретін қылмыстардың ең көп таралған нысандарының бірі болып табылады. Жасалатын алаяқтықтардың саны тұрақты өсуді жалғастыруда. Алдыңғы тәуекелдерді бағалаумен салыстырғанда өсім 27%-ды құрады.

2021 – 2023 жылдары **алаяқтықпен байланысты 129 368 қылмыс** тіркелді (2021 – 41083, 2022 – 43499, 2023 – 44786).

2.1.1.1. Цифрлық технологиялардың дамуы және интернетті пайдаланушылар санының артуы интернет-алаяқтықтың айтарлықтай өсуіне ықпал етті.

Талданып отырған кезеңде қылмыстың осы түрінің тіркелді **63,771** жағдайы тіркелді, бұл тіркелген алаяқтық санының жартысын құрайды.

Интернеттегі алаяқтықтың ең көп тараған түрлері:

Фишинг – құпия ақпаратты жалған веб-сайттар немесе электрондық пошталар арқылы алу әдісі;

Вишинг және Смишинг – телефон қоңыраулары (вишинг) немесе SMS-хабарламалар (смишинг) арқылы алаяқтықтың түрлері, оның мақсаты жеке немесе қаржылық ақпаратты алдап алу болып табылады;

Интернет-дүкендердегі алаяқтық – тауарларды тартымды бағамен ұсынатын жалған интернет-дүкендер құру, бұл тұтынушыларды алдауға әкеледі.

Әлеуметтік инженерия – парольдер немесе банктік карта деректері сияқты құпия ақпаратқа қол жеткізу үшін адамдардың сенімін пайдаланатын айла-шарғылар.

2.1.1.2. Қазақстандағы алаяқтықтың басқа таралған нысаны банктік алаяқтық болып табылады. Есепті кезеңде **1 415** банктік алаяқтық жағдайлары тіркелді. Алаяқтықтың негізгі нысандары карточкалардың дубликатын жасауда, жалған құжаттарды қолдана отырып, жалған адамдарға несие ресімдеуде көрінеді.

Соның салдарынан заңсыз алынған қаражаттар әртүрлі банктік шоттар арқылы өтеді, бұл оларды қадағалауды қиындатады және қылмыскерлерге ақшаның шынайы шығарылған жерін жасыруға мүмкіндік береді.

2.1.1.3. Қазақстандағы алаяқтық әрекеттер көбінесе адамдар туралы деректерді заңсыз пайдалануды қамтиды, бұл зардап шеккендердің атынан несие ресімдеу немесе алаяқтық операцияларды жүзеге асыру үшін жеке мәліметтерді ұрлауға әкеледі. Бұл схемалар құрбандардың едәуір санын қамтуы мүмкін, ал ұрланған қаражаттың мөлшері айтарлықтай болуы мүмкін. Егер мұндай схемалар сәтті жүзеге асырылса, қылмыстық жолмен алынған кірістер экономиканың көлеңкелі секторына жіберіледі, онда олар жылжымайтын мүлікпен, көлік құралдарымен және басқа активтермен операциялар арқылы заңдастырылады.

2.1.1.4. ҰҚТ Қазақстанда ақшаны жылыстатумен байланысты алаяқтық әрекеттерде маңызды рөл атқарады. ҰҚТ заңсыз кірістерді алу үшін күрделі схемаларды пайдаланады, содан кейін олар жалған компаниялар, жалған адамдар және халықаралық аударымдар арқылы заңдастырылады. Мысалы, салықтық алаяқтық - бұл ҰҚТ жалған компаниялар құрған, жалған салық декларацияларын тапсырған немесе тауарлар мен қызметтерді жеткізу туралы мәліметтерді бұрмалаған жағдайда таралған схемалардың бірі болып табылады. Бұл схемалар көбінесе қаражатты шетелге шығару және кейіннен заңдастыру үшін қолданылады.

2.1.1.5. COVID-19 пандемиясы алаяқтар үшін, соның ішінде ақшаны жылыстатумен айналысатындар үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Негізгі схемалардың бірі пандемиямен күресуге бөлінген мемлекеттік қаражатпен алаяқтық болды.

Қылмыскерлер жалған құжаттар мен жалған компанияларды пайдаланып, медициналық жабдықтар мен жеке қорғаныс құралдары сияқты тауарлар мен қызметтерге бағаны көтеріп жіберген. Осындай схемалар бойынша алынған қаражат жалған компаниялардың есепшоттарына аударылып, содан кейін қолма-қол ақшаға айналдырылды немесе шетелге жіберілді.

2.1.2.1. Қазақстанда қаржы пирамидалары азаматтар мен ел экономикасына айтарлықтай зиян келтіре отырып, маңызды мәселе болып қала береді. Қаржы пирамидаларының басты ерекшелігі олардың тұрақсыздығы болып табылады, өйткені бұрынғы қатысушыларға төлемдер нақты кірістер немесе инвестициялар есебінен емес, тек жаңа салымшылардың қаражаты есебінен ғана жүзеге асырылады. Нәтижесінде, мұндай схемалар жаңа қатысушылардың ағыны азайған кезде сәтсіздікке ұшырайды.

Соңғы жылдардағы негізгі үрдістердің бірі қаржы пирамидаларын ілгерілету үшін интернет-платформалар мен әлеуметтік желілерді пайдалану болды. Цифрлық дәуірде мұндай схемалар көбінесе заңды инвестициялық жобалар, криптовалюта бастамалары немесе онлайн-бизнес ретінде жасырылады. Бұл оларды бастапқы кезеңде анықтауды қиындатады және алаяқтарға кеңірек аудиторияға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2.1.2.2. Соңғы жылдары Қазақстанда қаржы пирамидаларына байланысты алаяқтықтың бірнеше ірі оқиғалары тіркеліп, мыңдаған салымшылардың назарын аударды.

Questra World және AGAM (Atlantic Global Asset Management). Бұл компаниялар инвестициялық жобалардан жоғары табыс табуға уәде беріп, салымшылардың едәуір санын тартты.

Олар табыстың қомақты пайызын ұсына отырып, өздерін халықаралық инвестициялық қорлар ретінде ұсынды. Алайда кейінірек бұл алаяқтық схемалар екені белгілі болды. Көптеген салымшылар жинақтарын жоғалтып алды, ал бұл компаниялардың қылмыстық әрекеттері елдегі елеулі қаржы шығындарына әкелді.

The Finiko. Қазақстан аумағында белсенді әрекет еткен тағы бір ірі қаржы пирамидасы. The Finiko салымшыларға криптовалюта операцияларынан және басқа қаржы құралдарынан қомақты кіріс алуға уәде берді.

Алайда, көптеген пирамидалар сияқты, мыңдаған адамдарды жинақсыз қалдырып, өз қызметін тоқтатты. Бұл жағдай компанияның қатысушыларды тарту үшін цифрлық технологияларды кеңінен қолдануына, сондай-ақ криптовалютанан заңсыз кірістерді заңдастыру құралы ретінде пайдалануына байланысты ерекше резонанс тудырды.

2.2. Есірткі құралдарымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар

2.2.1. Есірткілердің заңсыз айналымына байланысты әрекеттер де КЖ тұрғысынан да негізгі қауіп-қатерлердің бірі болып табылады. Мәселе трансұлттық қылмыстық топтардың белсенділігімен және ел ішінде синтетикалық есірткінің жасырын өндірісін дамытумен шиеленісіп отыр.

Есепті кезеңде есірткілердің айналымымен байланысты 21 707 қылмыстық құқық бұзушылық анықталды.

2.2.2. 2021 жылдың басынан бастап Қазақстанда есірткіні тарату үшін Telegram мессенджері белсенді қолданылады.

2.2.3. Есірткі саудасымен айналысатындардың танымал құралдары ретінде дроп-карталар немесе «дроптар» деп аталатын – жалған адамдарға ресімделген банк карталары болып табылады. Бұл карталар есірткі сатудан түскен кірістерді қолма-қол ақшаға айналдыру және қылмыстық операцияларды жасыру үшін қолданылады. Құқық қорғау органдары мұндай карталардың орта есеппен 3 айдан 18 айға дейін жұмыс істейтінін және тәулігіне 20-ға дейін операция жасауға мүмкіндік беретінін анықтады.

Көбінесе дроп-карталарды ұстаушылар өздерінің карталарының қылмыстық әрекеттің бір бөлігі ретінде пайдаланылатынына қарамастан Telegram арналары банк карталарын жалға беру, сондай-ақ заңсыз қаржылық

операциялар үшін жеке және заңды тұлғалардың деректерін ұсыну қызметтерін белсенді түрде ұсынады.

Дроп-карталарының сипаттамалық иелері мыналар болуы мүмкін: Қазақстан Республикасының бейрезиденттері (негізінен Орталық Азия елдерінің азаматтары), Қазақстанның 18 жастан 25 жасқа дейінгі азаматтары, сондай-ақ ресми табыс көздері жоқ азаматтар немесе зейнеткерлер.

2.2.4. Қылмыскерлер өздерінің кіріс көздерін жасыру және өз операцияларын құқық қорғау органдарына білдірмеу үшін барған сайын криптовалюталар сияқты ЦА-ны қолдануда.

2.3. Сыбайлас жемқорлық және бюджет қаражатын жымқыру

2.3.1. Сыбайлас жемқорлық қылмыстары елдің экономикалық және саяси дамуына кері әсерін тигізе отырып, Қазақстанға айтарлықтай қауіп төндіреді.

Сыбайлас жемқорлық мемлекеттік институттардың сеніміне нұқсан келтіріп қана қоймайды, сонымен бірге кейіннен активтерді сатып алу және басқа жолмен заңды айналымға енгізу арқылы заңдастырылатын заңсыз кіріс көздерін құруға ықпал етеді.

2021-2023 жылдарға арналған ресми статистика деректері бойынша **сыбайлас жемқорлыққа бағытталған 4973 қылмыс** (2021 – 1557, 2022 – 1724, 2023 – 1692) тіркелді.

2.3.1.2. KLEPTOTRACE жобасының активтерді қайтару жүйесін нығайту және ЕО-ның жоғары деңгейдегі трансұлттық сыбайлас жемқорлыққа қарсы санкцияларын қадағалау нәтижелеріне сәйкес, сыбайлас жемқорлық істерінің жартысынан көбі жоғары лауазымды адамдарға келеді.

Зерттеу, сонымен қатар энергиямен қамтамасыз ету, саяси қызмет, қаржылық және сақтандыру қызметі, құрылыс және логистика салалары сыбайлас жемқорлыққа ең көп ұшырайтын салалар болып табылатынын көрсетеді.

2.3.1.2. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің маңызды элементі заңсыз жолмен алынған активтерді бюджетке қайтару болып табылады.

2023 жылы Қазақстан мүмкін болатын 100 ұпайдың 39-ын алып, ИВК-дегі өз позициясын жақсартты, бұл елге 180 мемлекеттің ішінде 97-ші орынды иеленуге мүмкіндік берді. Бұл 2022 жылмен салыстырғанда 3 ұпайға жоғары.

2.3.1.3. Сыбайлас жемқорлық фактілері көбінесе сатып алумен, құрылыспен, отын-энергетика секторымен, денсаулық сақтаумен, білім беру және ауыл шаруашылығымен байланысты мемлекеттік басқару салаларында кездеседі.

2.3.1.4. Сыбайлас жемқорлық табыстарын заңдастырудың кең тараған әдістерінің бірі - жалған компанияларды пайдалану болып табылады. Мұндай жағдайларда лауазымды адамдар көрінеу, бірақ елеусіз коммерциялық қызметті жүзеге асыратын жалған кәсіпорындарды құрады. Осы компаниялар арқылы олар қаражатты заңды деп алады және осылайша өздерінің сыбайлас жемқорлық кірістерін жасырады. Бұл оларға қылмыстық жауапкершіліктен жалтаруға және өз әрекеттерінен пайда табуды жалғастыруға мүмкіндік береді.

2.3.1.5. Сыбайлас жемқорлық табыстар жиі инвестициялар арқылы жылжымалы және жылжымайтын мүлікке, қолданыстағы және жаңадан құрылған бизнес жобаларға заңдастырылады.

2.3.2. Бюджет қаражатын жымқыру Қазақстан алдында тұрған ең өткір және жүйелі мәселелердің бірі болып табылады.

2.3.2.1. Соңғы 3 жылда ҚК-нің «Сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иемденіп алу немесе талан-таражға салу» 189-бабы бойынша **582 қылмыс тіркелді** (2021 – 189, 2022 – 171, 2023 – 222).

ҚК-нің «Алаяқтық» 190-бабы бойынша қылмыстың субъектісі ретінде лауазымды адам болатын 770 қылмыс тіркелді (2021 – 198, 2022 – 257, 2023 – 315).

2.3.2.2. Бюджет қаражатын жымқыру көбінесе заңды шаруашылық операцияларын жүргізу кезінде сенімді теріс пайдалану немесе алдау түрінде орын алады. Ең көп таралған схемалардың арасында бюджет қаражатын жымқыру:

- мемлекеттік қаражатты мақсатсыз пайдалану: белгілі бір жобалар немесе бағдарламаларға қаражат бөлу, бірақ оларды басқа, заңсыз мақсаттар үшін пайдалану;

- мемлекеттік сатып алулар кезіндегі айла-шарғы: шенеуніктер мен үлестес адамдарға бюджет қаражатын жымқыруға мүмкіндік беретін тауарлар мен қызметтерге бағаны көтеру немесе жалған келісім-шарттар жасау;

- есептілікті бұрмалау: қаржылық құжаттармен айла-шарғы жасау, жалған есептер жасау және ұрлықтың ізін жасыру үшін басқа да жалған құжаттар жасау.

Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтар көбінесе мемлекеттік қаржыны басқару өкілеттігі берілген адамдар, сондай-ақ мемлекеттік келісімшарттарға тартылған жеке кәсіпкерлер жасайды. Олар қаржыландыруды мемлекеттік бағдарламалар арқылы ала алады, содан кейін оны жеке басының мүддесі үшін немесе басқаларға заңсыз беру үшін пайдалана алады.

2.4. Заңсыз кәсіпкерлік қызмет

2.4.1. Соңғы жылдары Қазақстан іскерлік ахуалды жақсартуда елеулі табыстарға қол жеткізді, бұл Doing Business халықаралық рейтингіндегі жоғары позицияларымен расталады.

2020 жылы еліміз әлем бойынша 190 мемлекет арасында 25-ші орынға ие болды, бұл реформалардағы прогресті және бизнес-процестерді жеңілдетуді көрсетеді. Дегенмен, заңсыз кәсіпкерлік мәселесі өзекті болып қала береді. Іс-әрекеттің бұл түрі экономикаға кері әсерін тигізеді, адал кәсіпкерлерге қауіп төндіреді және адал бәсекелестікке тосқауыл болады.

2.4.2. ҚК-нің «Заңсыз кәсіпкерлік, заңсыз банктік, микроқаржылық немесе коллекторлық қызмет» 214-бабы бойынша 2021-2023 жылдары **190 қылмыс** тіркелді (2021 – 45, 2022 – 56, 2023 – 89).

2.4.3. Заңсыз кәсіпкерлік қызмет көбінесе келесі тәуекелі жоғары және кірісі жоғары секторларда көрінеді.

Алкоголь өнімдері

Алкоголь өнімдерінің айналымы саласында заңсыз әрекеттер мыналарды қамтуы мүмкін:

- лицензиясыз алкогольді заңсыз өндіру және сату;
- акциздік маркаларды бұрмалау немесе алкогольді оларсыз сату;
- алкоголь контрабандасы.

Темекі бұйымдары

Темекі өнеркәсібінде заңсыз кәсіпкерлік:

- темекі бұйымдарының контрабандасы және заңсыз саудасынан;
- контрафактілік сигареттер өндірісінде;
- темекі өнімдерін сату кезінде лицензиялауды бұзудан көрінеді.

Медициналық препараттарды өндіру және олардың айналымы саласы

COVID-19 пандемиясы жағдайында Қазақстанда медициналық препараттарды өндіру және өткізу секторында заңсыз кәсіпкерліктің өсуі келесі нысандар арқылы байқалды:

- қолдан жасалған препараттар мен жалған вакциналар;
- заңсыз медициналық қорғау құралдарын сату;
- медициналық тауарларды мемлекеттік сатып алулардағы алаяқтық.

2.5. Салықтық құқық бұзушылықтар

2.5.1. Қазақстанда жалған шот-фактураларды жазу, салықтар мен кедендік төлемдерді төлеуден жалтару сияқты салықтық қылмыстар елдің экономикалық тұрақтылығына зор қауіп төндіреді. Бұл құқық бұзушылықтар мемлекеттік бюджетке зиян келтіреді, нарықта адал емес бәсекелестік жағдайларын жасайды және азаматтардың салық салу жүйесіне деген сенімін төмендетеді.

2.5.2. Жалған шот-фактураларды жазып беру — бұл Қазақстанда салық төлеуден жалтарудың ең көп таралған нысандарының бірі. Компаниялар жалған шот-фактураларды іс жүзінде жоқ заңды мәмілелердің көрінісін жасау үшін пайдаланады. Бұл әрекеттер шығындарды жасанды түрде көбейтуге мүмкіндік береді, осылайша салық салынатын базаны азайтады және салық міндеттемелерін азайтады.

ҚК-нің «Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиіп-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша әрекеттер жасау» 216-бабы бойынша ресми статистикаға сәйкес 2021 – 2023 жылдары **944 қылмыс тіркелді** (2021 – 409, 2022 – 366, 2023 – 169).

2.5.3. Салық төлеуден жалтару Қазақстан үшін елеулі проблема болып табылады. Ол кірістерді жасыру, жалған шығыстарды жасау және компаниялар мен жеке тұлғаларға салық міндеттемелерінен жалтаруға мүмкіндік беретін басқа әдістер арқылы жүзеге асырылады.

Заңнаманың айтарлықтай дамуына қарамастан, шаруашылық қызмет субъектілеріне салықтан жалтаруға мүмкіндік беретін жолдар болуда. Салық төлеуден жалтару қылмыстары ҚК-нің 244 және 245-баптармен реттеледі.

ҚК-нің «Азаматтың салық және (немесе) бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеуден жалтаруы» 244-бабы және ҚК-нің «Ұйымдарға салынатын салықты және (немесе) бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеуден жалтару» 245-бабы бойынша **147 қылмыс тіркелді** (2021 – 95, 2022 – 29, 2023 - 23).

3-ТАРАУ. ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУДЫҢ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕРІ

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату - бұл ақша қаражаттарының заңсыз жолмен алынуын жасыруға және оларды заңды экономикаға біріктіруге бағытталған күрделі процесс.

Қылмыстық элементтер оларды заңнамадағы өзгерістерге, технологияларға және мемлекет тарапынан бақылау шараларына бейімдей отырып, әртүрлі тәсілдерді қолданады.

Есепті кезеңдегі ақпаратты талдау нәтижесінде қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың негізгі тәсілдері болып мыналар анықталды:

- **жалған адамдарды пайдалану (дроптар)** – транзакцияларды жүргізу үшін номиналды тұлғаларға банктік шоттарды, электрондық әмияндарды және карталарды тіркеу;

- **жалған мәмілелерді қорытындылау** – нақты экономикалық негіздемесіз жұмыстарға, қызметтерге немесе несиелерге ақы төлеу түріндегі қаражат аударымдары;

- **трансшекаралық операциялар жасау** – халықаралық банктік аударымдар арқылы, оның ішінде оффшорлық аймақтарға ақша аудару;

- **қолма-қол ақша қаражатын пайдалану** – қылмыстық жолмен алынған кірістерді жалған компаниялар мен жалған адамдар (дроптар) арқылы қолма-қол ақшаға айналдыру, сондай-ақ қолма-қол ақша қаражатының қозғалысы;

- **криптовалютаны пайдалану** – анонимді аударымдар, заңсыз қаржы ағындарын жасыру үшін криптомиксерлер мен орталықтандырылмаған платформаларды пайдалану;

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың жоғарыда аталған тәсілдерін шамамен **қолма-қол ақшасыз және қолма-қол ақша әдістеріне** бөлуге болады.

Қолма-қол ақшасыз әдістер банк жүйелері арқылы жүзеге асырылатын қаржылық операцияларды қамтиды, электрондық төлем платформаларын және цифрлық активтерді қамтиды. Оларға жалған адамдарды (дроперлерді) пайдалану, жалған мәмілелер жасау, трансшекаралық операциялар арқылы жылыстату және криптовалюталарды пайдалану жатады.

Қолма-қол ақша әдістері қолма-қол ақша қаражаттарын пайдалануға негізделген, бұл оларды қадағалауды және бақылауды қиындатады. Бұл санатқа қылмыстық кірістерді қолма-қол ақшаға айналдыру, қолма-қол ақша қаражатының қозғалысы, қолма-қол ақша қаражатын есепке алу қаржы ұйымдарының және төлем сервистерінің шоттарына жатқызу кіреді.

3.1. ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУДЫҢ ҚОЛМА-ҚОЛ АҚШАСЫЗ ТӘСІЛДЕРІ

3.1.1. Қаржы технологиялық инновацияларын дамытуға арналған реттеуші орта, қазақстандық төлем жүйесіндегі бәсекелестіктің артуы және және жүргізіліп жатқан цифрландыру аясында қолма-қол ақшасыз транзакциялардың енуі жеделдетілген екі таңбалы өсуді сақтап қалды.

3.1.2. Көлеңкелі экономиканы қысқарту және қаржылық сауаттылықты арттыру шараларынан басқа, қолма-қол ақшасыз операциялардың одан әрі енуіне сектордағы инновациялардың жоғары деңгейі, ұлттық цифрлық қаржылық инфрақұрылымды, оның ішінде Open API, антифрод-орталық платформасын, банкаралық төлем карталары жүйесін, жылдам төлемдер, цифрлық теңге жүйесін (CBDC) одан әрі жетілдіру және құру ықпал етеді.

Қолма-қол ақша аударымдарын пайдаланудың жоғары деңгейі сондай-ақ предикаттық қылмыстарды (алаяқтық, қаржы пирамидалары, жымқыру және басқалар) жүзеге асыру кезінде, сондай-ақ «транзит», қолма-қол ақшаға айналдыру немесе шетелге шығару схемаларының бөлігі болып табылатын заңсыз ақша қаражаттарын иеленуге, пайдалануға немесе иемденуге заңды түр беретін операциялар үшін де байқалады.

3.1.1. Жалған адамдарға (дроптарға) ресімделген банктік карталар, электрондық төлем құралдары

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

3.1.1.1. «Дроперлерді» немесе жалған адамдарды пайдалану Қазақстан экономикасының әртүрлі салаларына елеулі қауіп-қатер төндіреді және КЖ/ТҚ схемаларында белсенді қолданылады.

«Дроптар» операцияларды заңды деп көрсету және нақты бенефициарларды анықтау процесін қиындату үшін қолданылады, бұл әсіресе қаржы секторында өзекті болып табылады, мұнда операциялар олардың шоттары арқылы банктер, төлем ұйымдарын, электронды әмияндар және криптовалюта платформалары арқылы жүзеге асырылады.

Қаскүнемдер ірі сомаларды бөлшектеу, шетелге ақша аудару немесе банкоматтар мен айырбастау пункттері арқылы қолма-қол ақша аудару операцияларын жүргізу үшін қаржылық мониторинг механизмдерін айналып өтіп, жалған адамдарға есепшоттар ресімдейді.

3.1.1.2. Электрондық коммерция саласында «дроптар» тауарлар мен қызметтерді жалған сату, қаражатты алаяқтық қайтару және интернет-дүкендер арқылы ақша ағындарын жүргізу үшін қолданылады. Бұл әрекеттер заңсыз табыстың ең көп тараған көздерінің бірі болып табылатын алаяқтықпен тығыз байланысты.

Ойын индустриясында «дроптар» заңсыз кірістерді онлайн-казинолар мен бәс тігу платформалары арқылы ұтыстар ретінде жасырады. Мұндай схемалар есірткінің заңсыз айналымынан алынған қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру үшін жиі пайдаланылады, өйткені олар қолма-қол ақшаны тез және ең аз бақылаумен біріктіруге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ ойын платформалары заңсыз кәсіпкерлік қызмет аясында да қолданылуы мүмкін.

Криптовалюта нарығында «дроптар» әмияндарды заңсыз операциялар жүргізу және жасырын платформалар арқылы ақша алу үшін белсенді түрде тіркейді. Бұл механизм тәуекелі жоғары предикаттармен байланысты схемаларда, салықтық қылмыстарды және есірткі айналымын қоса алғанда,

ауударымдардың жоғары жылдамдығы және алушылардың ашықтығының жоқтығы есебінен белсенді түрде қолданылады.

3.1.1.3. Зиянкестер студенттер, зейнеткерлер және жұмыссыздар сияқты халықтың осал топтарын белсенді түрде тартады, олар тәуекелдер мен салдарларды білмей, өз деректерін шағын ақы алу үшін береді.

Тән осалдықтар.

Анонимділік және операциялардың жоғары жылдамдығы:

- төлем жүйелері бақылаудың ең аз деңгейімен жедел транзакциялар, әсіресе трансшекаралық операцияларда мүмкіндігін береді;

- делдалдардың бірнеше деңгейлерінің болуы және «дроптардың» қатысуы дереккөздердің мониторингін және ақшалай қаражатты тағайындауды қиындатады;

- жеке басын қатаң тіркеусіз электрондық әмияндарды пайдалану КЖ тәуекелдерін арттырады.

Транзакцияларды бөлшектеу және делдалдар тізбегі:

- қаскүнемдер ірі сомаларды банктердегі, төлем жүйелеріндегі немесе ойын платформаларындағы «дроптардың» шоттары арқылы жүргізетін шағын транзакцияларға бөлу тактикасын қолданады;

- делдалдардың бірнеше деңгейлерін тарту транзакциялар тізбегін қадағалауды және талдауды қиындатады.

Халықтың осал топтарын тарту:

- студенттер, зейнеткерлер, жұмыссыздар немесе қаржылық сауаттылығы төмен адамдар шағын сыйақы үшін схемаларға белсенді түрде тартылады;

- кейбір жағдайларда қаскүнемдер алдайды немесе «дроптарды» олардың іс-әрекеттерінің «заңдылығына» сендіре отырып, қысым жасайды.

3.1.1.4. Тәуекелдерді төмендету бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар:

1. Халықтың қаржылық сауаттылығы артады;

2. Банктер мен төлем ұйымдары үшін нақты іс-қимыл алгоритмі бар дропперлерді анықтау бойынша типология әзірленді;

3. Банктер қазірдің өзінде оның тәуекелдік сипатын немесе клиент қызметінің бұлыңғырлығын көргенде операцияларды жүргізуден бас тартып, тосқауыл қою шараларын қолданады;

4. Банк карталарын ашу кезінде клиенттерді тексеруге қойылатын талаптар күшейтілді, жаңа клиенттерді биометриялық сәйкестендіру енгізілді;

5. Барлық банктерде бір клиентке 5 төлем карталарын шығаруға шектеулер қойылып, олардың мониторингі онлайн режимінде қамтамасыз етілді (бұрын бір клиентте 500 картаға дейін болу фактілері анықталған).

Нәтижесінде 10-нан астам карта ұстаушылардың саны 10 мыңнан 1 мың клиентке дейін қысқарды;

6. Пайдакүнемдік ниетпен үшінші тұлғалардың мүддесінде банк карталарын немесе электрондық әмияндарды пайдалану үшін жауапкершілікті белгілейтін түзетулерге бастама жасалды.

3.1.2. Жалған мәмілелер және жалған қаржылық операциялар **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ**

3.1.2.1 Қазақстанда жұмыстарға және (немесе) қызметтерге төлем жасау түрімен жалған қаржылық операциялар қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастырудың кең таралған схемаларының бірі болып табылады.

Өз кезегінде, қарыздар түріндегі аударымдарды жүзеге асыру да заңсыз ақша ағындарының көздерін және бағыттарын жасыруды жеңілдеті отырып, транзакциялардың шынайы мақсатын жасыруы мүмкін.

Мұндай операциялар жалған келісімшарттар мен жалған мәмілелерді қолдануды қамтиды. Бұл, әсіресе, шарттық міндеттемелердің нақты орындалуына бақылауды қиындататын трансшекаралық операциялар үшін өзекті.

Мұндай схемалар сыбайлас жемқорлық, заңсыз кәсіпкерлік және салық төлеуден жалтару сияқты предикатты қылмыстарға қатысты жиі қолданылады.

Осылайша, сыбайлас жемқорлық мәмілелері нәтижесінде алынған қаражатты консультациялық қызметтер немесе мердігерлік қызметтер үшін төлем ретінде жасыруға болады.

Заңсыз кәсіпкерлік схемаларында жалған келісімшарттар қаражаттың, оның ішінде еншілес ұйымдар арасындағы қозғалысты негіздеу үшін қолданылады.

Сонымен қатар, өзара байланысты субъектілер арасында несиелер беру салық салудан жалтару мақсатында шетелге қаражат шығару үшін жиі қолданылады.

Күдікті хабарламаларды талдау қызметтерге ақы төлеу және несие беру операциялары ҚМС-мен атап өтілетін ең күдікті операциялар тобына кіретіндігін көрсетті, және барлық күдікті операциялардың жалпы сомасынан 12% құрайды.

3.1.2.2. Схемалардың негізгі сипаттамалары.

Жалған компаниялар және жалған мәмілелер:

мұндай схеманың басты ерекшелігі жалған қызметтерді, тауарларды немесе несиелерді ұсына алатын жалған компанияларды пайдалану болып табылады. Бұл компаниялар нақты меншік иелері мен қаражат көздерін тергеп-тексеруді қиындату мақсатында жалған адамдарға немесе оффшорлар арқылы тіркеледі. Олар жоқ қызметтер үшін жалған шоттарды шығарып, тізбекте «делдалдар» ретінде әрекет етеді;

іс жүзінде ұсынылмаған тауарлар мен қызметтер үшін төлем жасалуы мүмкін не мәмілелер нақты ақша ағындарын жасыру үшін жасалуы мүмкін;

қарыз алу кезінде ақшаны қайтарудың нақты ниеті болмауы мүмкін, ал несие шарты заңсыз қаржылық операцияларды жасыру үшін қолданылады;

Тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің құнын көтеру немесе төмендету:

қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру схемалары көбінесе іс жүзінде жеткізілмеген немесе аз мөлшерде жеткізілетін тауарларға немесе қызметтерге бағаны жоғарылатады. Бұл іс жүзінде жалған компаниялар арасында ақша аударымын жасыру үшін заңды операциялардың көрінісін жасайды;

Қаржылық қатынастарды бұрмалау:

аударымды несие ретінде рәсімдеу мәміленің шынайы мақсаттарын жасыруға және заңсыз қаражаттың пайда болуын жасыруға мүмкіндік береді.

3.1.2.3. Тән осалдықтар.

Мәмілелер түпнұсқалығын тексерудегі қиындықтар:

Қаржы мекемелері мен мемлекеттік органдар осындай мәмілелердің шынайылығын тексеру кезінде жиі қиындықтарға тап болады.

Мысалы, консалтинг, маркетинг, заңгерлік және қаржылық консультациялар сияқты қызметтер сипаты мен күрделілігі бойынша әртүрлі болуы мүмкін. Қызметтер әртүрлі форматтарда ұсынылуы мүмкін, бұл олардың нақты орындалуын бағалауды қиындатады.

Мұндай қызметтердің орындалуын дәлелдеу қиын болуы мүмкін. Тауарлардан айырмашылығы, қызметтердің әрқашан тексеруге болатын физикалық белгісі бола бермейді.

Тауарлардың импорты мен экспортын бақылаудың тиімді тетігінің болмауы.

Қазіргі уақытта мұндай тетікті құру шаралары қолға алынуда, атап айтқанда, кеден және салық органдарының деректер базасын интеграциялау, сондай-ақ тауарлардың өткізілуін бақылаудың автоматтандырылған жүйесі аясында аналитикалық құралдарды күшейту бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Сыртқы экономикалық мәмілелер мұндай схемаларға әсіресе осал, өйткені Қазақстан шекарасы арқылы тауарлардың өткізілуін бақылау бұзушылықтарды дер кезінде анықтауға мүмкіндік бермейді. Тауарлардың Қазақстан аумағына келуін күту немесе оларды әкету кейінге қалдырылуы мүмкін, бұл айла-шарғылар үшін мүмкіндіктер туғызады. Мұндай тәуекелдерді төмендету қадағалау жүйелерін енгізу және шекарадан өту туралы хабарлама рәсімдерін жаңғырту есебінен жоспарланып отыр.

Жалған компанияларды жеткіліксіз тексеру.

Қазақстанда жалған компанияларды құру ақшаны жылыстатуды, салық төлеуден жалтаруды және басқа да қаржылық қылмыстарды қоса алғанда, әртүрлі заңсыз схемалар үшін қолданылатын кең таралған тәжірибе болып табылады.

Қазақстанда заңды тұлғаны тіркеу процесі салыстырмалы түрде қарапайым және тез жүзеге асырылады. Тіркеу органдары бенефициарлар туралы құжаттар мен ақпараттарды әрдайым мұқият тексере бермейді.

Компанияларды тіркеуге арналған электронды қызметтерді енгізу процесті едәуір жеңілдетті. Пайдаланушылар компанияны онлайн режимінде тіркей алады, бұл жеке қатысу қажеттілігін жояды, бұл нақты меншік иелері мен түпкілікті бенефициарларды анықтауды қиындатады.

Қылмыскерлер компанияларды іс жүзінде компанияны басқара алмайтын номиналды директорлар мен акционерлердің атына тіркей алады.

Жалған компанияларды құру жалған құжаттарды жасауды немесе заңсыз жолмен алынған құжаттарды пайдалануды қамтуы мүмкін.

Қаражаттың шығу тегі мен мақсатты пайдаланылуын бақылаудың жеткіліксіздігі.

Мәмілелердің экономикалық орындылығын тексерудің және қаражат көздерін растаудың қолданыстағы тетіктері жеткіліксіз.

Көбінесе тауарларға, жұмыстарға немесе қызметтерге ақы төлеу түріндегі операциялар нақты экономикалық мақсатқа сай емес жүзеге асырылады. Мысалы, компания өндірілмеген және жеткізілмеген тауарлар үшін ақы төлейді.

Қарыз шарттары қаражатты қайтарудың нақты ниеттерін растаусыз ірі қаражатты аудару үшін қолданылады.

3.1.2.4. Тәуекелдерді төмендету бойынша қабылданған/ қабылданып жатқан шаралар:

1. ҚМС мынадай типологияларды әзірледі және қолданады:

- жалған экспорттық-импорттық шарттар жасасу арқылы капиталды заңсыз шығаруды жүзеге асыратын компанияларды анықтау типологиясы;

- жұмыстарды нақты орындамай, қызметтерді көрсетпей, тауарларды тиеп-жөнелтпей шот-фактураларды жазуды жүзеге асыратын компанияларды анықтау типологиясы;

2. Мұндай операциялардың экономикалық орындылығын талдау стандартын әзірлеу қажет;

3. Мынадай:

- қаражаттың шығу тегіне және мақсатты пайдаланылуына бақылауды күшейтуге;

- контрагенттерді верификациялауға;

- қарыздар сомасын, өтеу кестесін және қаржыландыру көздерін негіздеуге қойылатын талаптарды енгізу арқылы құжаттамалық растауға қойылатын талаптарды күшейтуге;

- мұндай операциялардың ерекше емес сипатын көрсететін белгілерді кеңейтуге бағытталған шараларға, соның ішінде заңнамалық шараларға бастама жасау қажет.

3.1.3. Трансшекаралық операциялар

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ЖОҒАРЫ

3.1.3.1. Трансшекаралық ақша аударымдары халықаралық сауда мен инвестицияның дамуына ықпал ететін заманауи қаржы жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, мұндай операциялар КЖ/ТҚ алдын алу мәнмәтінінде елеулі тәуекелді білдіреді.

Стратегиялық географиялық орналасуы бар және қаржы секторы дамып келе жатқан Қазақстан Республикасы үшін трансшекаралық аударымдар экономикалық жағынан да, криминологиялық жағынан да маңызды. Қазақстан көптеген халықаралық келісімдер мен қаржылық процестердің қатысушысы болып табылады, бұл трансшекаралық операцияларды ұлттық тәуекелдерді бағалаудың маңызды элементіне айналдырады.

3.1.3.2. 2020 жылғы желтоқсанда ФАТФ «Сауда операциялары шеңберінде ақшаны жылыстату туралы. Үрдістер мен өзгерістер» нұсқаулығын бекітті (бұдан әрі – Нұсқаулық).

Нұсқаулық ФАТФ-тың сауда операциялары шеңберінде ақшаны жылыстату мәселесін қарастыратын бұрынғы құжаттарына, атап айтқанда 2006 жылғы негізгі зерттеуге, 2008 жылғы озық тәжірибелер туралы құжатқа,

сондай-ақ ақшаны жылыстатуға қарсы күрес жөніндегі Азия-Тынық мұхиты тобының 2012 жылғы есебіне қосымша болып табылады.

Нұсқаулық сауда операциялары шеңберінде КЖ-мен күресу бойынша озық тәжірибелерді жинақтайды. Әлемдік сауданың көлемі мен құнының артуына байланысты бұл сектор КЖ/ТҚ тұрғысынан тәуекелі жоғары болып табылатыны атап өтіледі.

Бұл ретте, Нұсқаулық әлемдік сауда әлемдік экономиканың іргелі бөлігі болып табылатынын еске салады, сондықтан әлеуетті қарапайым шешім – сауданы реттеу шараларын күшейту – логистикалық немесе экономикалық тұрғыдан мүмкін емес.

3.1.3.3. Күдікті трансшекаралық операцияларды талдау мұндай операциялардың 72% -ы 5 топқа тиесілі екенін көрсетеді:

- өңдеуші өнеркәсіптің ауыл шаруашылығы, орман және балық шаруашылығы өнімдері үшін төлемдер, су, электр энергиясы және жылу үшін төлемдер;

- клиенттің Қазақстан Республикасының бір банкіндегі ағымдағы шотынан басқа елдегі басқа банктің ағымдағы шотына ақша аударуы;

- тауарларды Қазақстан Республикасының аумағына әкелместен шетелден тауарларды сатып алу және сату;

- ұзақ мерзімді қарыздарды беру және өтеу;

- кәсіби, ғылыми және техникалық қызметтер үшін төлемдер.

Операциялардың бұл топтары көбінесе сыбайлас жемқорлық, салықтық құқық бұзушылықтар және заңсыз кәсіпкерлік сияқты предикатты қылмыстар нәтижесінде алынған кірістерді жасыруға бағытталған схемаларда қолданылады.

Осылайша, кәсіптік және ғылыми қызметтер үшін төлемдер сыбайлас жемқорлықтан түсетін кірістерді шығаруды жасырады, ал тауарларды әкелусіз жалған сыртқы экономикалық сауда салық төлеуден жалтару және заңсыз кәсіпкерлік нәтижесінде алынған қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру схемаларында қолданылады. Шетелдегі меншікті шоттар арасындағы аударымдар, сондай-ақ жоғарыда аталған қылмыстардан түскен кірістерді заңдастыру схемаларына тән қаражаттың пайда болу көзін қадағалауды қиындатуы мүмкін.

КЖ/ТҚ тәуекелі жоғары трансшекаралық операцияларды талдау келесі осалдықтарды анықтады.

3.1.3.9. Схемалардың негізгі сипаттамалары:

Іс жүзінде жоқ немесе құны айтарлықтай жоғары тауарларға немесе қызметтерге қаражат аудару.

Қаражат елдер арасында іс жүзінде жоқ немесе құны айтарлықтай жоғары тауарлар немесе қызметтер үшін ақы төлеу арқылы аударылады;

Транзакцияларды жасыру үшін бағалы қағаздарды пайдалану.

Қаражат трансшекаралық операциялар арқылы акциялар, облигациялар немесе деривативтер сияқты бағалы қағаздармен аударылады, бұл нақты қаржылық ағындарды жасыруға мүмкіндік береді және транзакцияның шынайы мақсатын бақылауды қиындатады. Бағалы қағаздар заңды инвестициялардың

немесе қаржылық операциялардың көрінісін жасау үшін пайдаланылуы мүмкін, ал іс жүзінде олар ақшаны жылыстату үшін қолданылады;

Транзакцияларды жасыру үшін қарыздарды пайдалану.

Қаражат елдер арасында қарыз түрімен, әсіресе байланысты тараптар арасындағы жағдайда аударылады. Мұндай мәмілелер қаражатты аударудың шынайы мақсаттарын жасыруға мүмкіндік береді, мысалы, қарыздың экономикалық тұрғыдан мақсатсыз шарттары арқылы;

Қаржылық бақылау деңгейі төмен юрисдикцияларды пайдалану.

Ақша бенефициарлардың есеп беруіне және тексеруіне қатаң талаптар қойылмайтын, КЖ/ТҚҚ реттеу деңгейі төмен елдерде тіркелген компаниялар арқылы аударылады;

Байланысты тараптар арасындағы көп деңгейлі транзакциялар.

Қаражаттар әртүрлі елдерде жиі тіркелген бірнеше заңды тұлғалар арқылы аударылады, бұл қаражаттың жолын қадағалауды және нақты қатысушылар арасындағы байланысты қиындатады.

3.1.3.10. Тәуекелдерді төмендету бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар:

ЕДБ клиенттердің оффшорлық аймақтардағы, сондай-ақ салық салуда жеңілдігі бар елдердегі контрагенттермен операцияларына мұқият мониторинг жүргізуге бейімделген.

3.2. ҚОЛМА-ҚОЛ АҚША ҚАРАЖАТЫН ПАЙДАЛАНУ

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

3.2.1 Қолма-қол ақшалай қаражатсыз есеп айырысу әдістерінің дамуына қарамастан, қолма-қол ақша «көлеңкелі» экономиканың болуын қамтамасыз етудің, мысалы экономикалық контрабанданы жүзеге асыру бөлігінде және салық төлеуден жалтару және елдің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі нұқсан келтіретін басқа да заңсыз әрекеттерді қамтамасыз ету үшін ең танымал құралдарының бірі болып қала береді.

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатуда қолма-қол ақшалай қаражатты пайдалану сыбайлас жемқорлық, есірткінің заңсыз айналымы, салықтық құқық бұзушылық және алаяқтық сияқты предикатты қылмыстармен тығыз байланысты.

Осылайша, сыбайлас жемқорлық схемаларында алынған паралар көбінесе қолма-қол ақшамен беріледі, бұл транзакцияларды тіркеуден аулақ болуға мүмкіндік береді.

Есірткі бизнесінде қолма-қол ақшалай қаражат айналымы қатысушылардың тізбегі бойынша есеп айырысудың және қаражатты таратудың негізгі әдісі болып табылады.

Салық қылмыстары қолма-қол ақша түріндегі кірістерді жасырумен бірге жүреді, ал алаяқтық цифрлық платформалар арқылы ұрланған қаражатты жылдам қолма-қол ақшаға айналдыру үшін қолма-қол ақшаны пайдаланады.

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатуда қолма қол ақшалай қаражатты пайдалану таралға тәжірибе болып табылады, өйткені қолма-қол

ақша анонимділікті және транзакцияларды қадағалаудың күрделілігін қамтамасыз етеді.

3.2.2. Экономикада ақша массасының агрегаттары оның көлемін бағалау үшін қолданылады. Мұндай агрегаттар M0, M1, M2 және M3 деп белгіленеді. Нөмірі неғұрлым көп болса, қамту соғұрлым кең болады.

M0 – айналыстағы барлық қолма-қол ақша (қағаз купюралар мен монеталар). 2021 жылдың қаңтарынан 2024 жылдың қаңтарына дейін 2,7 триллионнан 3,6 триллионға немесе 33%-ға дейін өсім байқалды.

M1 – M0 және дереу алуға болатын ағымдағы банктік шоттардағы ақша. 2021 жылдың қаңтарынан 2024 жылдың қаңтарына дейін 6,9 триллионнан 9,5 триллионға немесе 37%-ға дейін өсті.

M2 – M1 және жинақ шоттарындағы және қысқа мерзімді депозиттердегі ақшалар. Мұндай ақшаларды енді қолма-қол ақшаға айналдыру оңай емес, олар орташа өтімді активтер болып табылады. 2021 жылдың қаңтарынан 2024 жылдың қаңтарына дейін 19,6 триллионнан 32,1 триллионға немесе 63%-ға дейін өсім байқалды.

Осылайша, Қазақстан экономикасындағы ақша массасының айтарлықтай өскенін атап өтеміз.

3.2.3. Ұлттық Банктің статистикасына сәйкес, талданып отырған кезеңде қолма-қол ақшалай қаражат беру операцияларының көлемі 2021 жылы 20,4 триллионнан 2023 жылы 22,9 триллионға дейін 12%-ға өсті. 3 жыл ішінде мұндай операциялардың көлемі 64,3 трлн. құрады.

3.2.4. Қазіргі уақытта қылмыстық жолмен қолма-қол ақшаға айналдыру статистикасы жүргізілген жоқ.

Осы ТҰБ мақсаттары үшін қылмыстық қолма-қол ақшалай қаражатқа айналдыру қылмыстық құқық бұзушылық жасаумен байланысты қолма-қол ақшасыз қаражатты қолма-қол ақшаға аударудың заңсыз процесі ретінде түсініледі. Қылмыстық жолмен қолма-қол ақшаға айналдыру фактісі заңды күшіне енген сот үкімімен расталады.

Мұндай статистиканы жүргізу КЖ/ТҚ-мен күресудің практикалық құндылығы бар, өйткені бұл КЖ/ТҚ тәуекелдері мәнмәтінінде қолма-қол ақша айналымының ауқымы мен осалдығын бағалауға мүмкіндік береді.

2023 жылы қолма-қол ақша қылмыстық мақсатта пайдаланылған қылмыстық істерді талдау келесі осалдықтарды анықтады.

3.2.5. Тән осалдықтар.

ҚМС-нің қолма-қол ақшаға айналдыру операцияларға мониторингінің жеткіліксіздігі.

Бірқатар қылмыстық істер ЕДБ-нің қолма-қол ақшаға айналдыру схемаларына тартылған ұйым клиенттеріне қатысты күдікті операциялар туралы хабарлама жібермегенін көрсетеді. Мұндай жағдайларда банктер үдестес компаниялар топтарының ақша қаражаттарын қолма-қол ақшаға жүйелі түрде айналдыруына мән бермеді. Бұл мұндай операцияларға назар аударудың төмен деңгейін көрсетеді.

Осы осалдықты жою мақсатында ҚМС тарапынан тақырыптық тексерулер жүргізуді, операцияларды талдау сапасын арттыруды қоса алғанда, қадағалау мен бақылауды күшейту бойынша шаралар

қабылдануда. Бұдан басқа, Агенттік пен банк секторының реттеушісі ҚМС-ін осындай схемаларға тән белгілер туралы оқыту және ақпараттандыру бойынша жұмысты күшейтті.

Қолма-қол ақшаға айналдыру схемасында бір күндік фирмаларды пайдалану.

Заңды тұлғаны тіркеудің қолайлы шарттары жалған құрылтайшылармен және номиналды директорлармен компаниялар құруға мүмкіндік береді, олар қылмыстық жолмен алынған кірістерді қолма қол ақшаға айналдыру үшін қолданылады. Нәтижесінде бір күндік фирмалар ақшаны заңды айналымнан шығарудың негізгі құралдарының біріне айналады.

Жалған жеке немесе заңды тұлғалардың (дроптардың) шоттарынан қолма-қол ақшаға айналдыру.

«Дроптар» ретінде танымал жеке және заңды тұлғалардың шоттарынан қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру Қазақстанның қаржы жүйесі үшін елеулі тәуекел болып табылады. Мұндай тұлғаларды пайдалану КЖ, салық төлеуден жалтару және басқа да қаржылық қылмыстар үшін пайдаланылуы мүмкін осалдықтарды тудырады.

Қазақстанда, басқа елдердегідей, «дроптарды» қылмыстық топтар КЖ схемаларына, алаяқтыққа және басқа да заңсыз операцияларға қатысу үшін пайдалана алады. Бұл адамдар немесе «үшінші тұлғалар» заңсыз табыс көздерін жасыруға көмектесе отырып және оларды қадағалауды қиындата отырып, көбінесе қылмыстық схемаларда шешуші рөл атқарады.

Сондай-ақ «дроптар» ұрланған немесе жалған банк карталарынан ақшаны алу және қолма-қол ақшаға айналдыру үшін пайдаланылуы мүмкін. Қылмыскерлер дроптардан банкоматтардан қолма-қол ақша алуды немесе карталарды сауда жасау үшін пайдалануды сұрай алады, содан кейін ақшаны схеманы ұйымдастырушыларға бере алады.

Сондай-ақ «дроптар» заңсыз ақша өтетін жалған компанияларды тіркеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл компанияларды жалған келісімшарттар мен шот-фактуралар арқылы заңды қызметтің көрінісін жасау және ақшаны жылыстату үшін пайдалануға болады.

Қолма-қол ақша курьерлері.

Жеке тұлғаларды қолма-қол ақшаны тасымалдау үшін курьер ретінде пайдалану елеулі осалдық тудырады. Мұндай операциялар қаржылық мониторинг жүйесі үшін іс жүзінде елеусіз болып қалады, өйткені оларды банк жүйесі арқылы бақылау мүмкін емес.

Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақтың мүшесі болып табылады.

Еуразиялық экономикалық одақтың Кеден кодексінің 260-бабының 1-тармағының 7-тармақшасына сәйкес қолма-қол ақшалай қаражаттары және (немесе) жол чектері, егер олардың жалпы сомасы баламалы \$10 мың сомадан асып кетсе кедендік декларациялауға жатады.

Ұсынушыға арналған өзге де айналым құралдары (жол чектерін қоспағанда) олардың номиналды құнына қарамастан кедендік декларациялауға жатады.

2021-2023 жылдар аралығында кеден органдары қолма-қол ақшалай қаражатты декларацияламауға (дұрыс емес декларациялаумен) байланысты 691 әкімшілік құқық бұзушылықты анықтады.

Айырбастау пункттерінде қолма-қол ақшаның жоғары шоғырлануы.

Айырбастау пункттері клиенттермен операцияларды жүргізу үшін қажетті қолма-қол ақшаны алу үшін банктерге жүйелі түрде жүгіну арқылы қолма-қол ақшаның айтарлықтай көлемін тартады.

Қолма-қол ақшамен жасалатын операциялардың жоғары көлемі және шығу көздерін бақылаудың шектеулі деңгейі қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру және қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру схемаларында пайдалану осалдығын тудырады.

3.2.6. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. ҚМА-ға олар туралы ақпарат түспейтін қолма-қол ақшаға айналдыру операцияларының түрлеріне талдау жүргізілсін. Талдау қорытындылары бойынша қажет болған жағдайда шаралар әзірленсін.

2. Қылмыстық жолмен қолма-қол ақшаға айналдыруды есептеу әдістемесі әзірленсін және тиісті статистиканы жүргізуді бастасын.

3. Бүгінгі күні Хабарламаларды ұсыну қағидалары (ҚМА-нің №13 бұйрығы) ақшалай қаражатты түрлі аспаптар арқылы қолма-қол ақшаға айналдыру бойынша күдіктің 7 кодынан тұрады (КППО 1054, 1107, 1062, 1064, 4013, 1072, 1134).

Бұдан басқа, порталда қолма-қол ақшаға айналдыру бойынша 4 типология орналастырылған. 2023 жылы жарияланған өзекті типологияны ҚМС бүгінде 201 рет жүктеп алды.

4. Қолма-қол ақшаға айналдыру операцияларының әдеттен тыс сипатын көрсететін белгілердің тізбесін кеңейту, сондай-ақ күдікті операциялар туралы хабарлама беру міндеттемесінің сақталуына бақылауды күшейту қажет.

5. «Дроптарға» қарсы іс-қимыл шаралары 2.2.4-тармақтың шеңберінде қарастырылған.

6. Кеден қызметкерлері үшін КЖ белгілерін тану бойынша тренингтер өткізу қажет.

7. Күдікті транзакцияларды анықтау үшін кеден және қаржы ұйымдары арасында жүйелі түрде деректер алмасуды жолға қою қажет.

8. Қолма-қол шетел валютасын айырбастау операцияларын жүзеге асыру қағидаларының 51-тармағына және КЖ/ТҚҚ туралы Заңның 5-бабының 3-1-тармағының 1) тармақшасына валюталарды қолма-қол ақшаның нысанында 200 мың ₸ дейін айырбастау кезінде клиентті сәйкестендіру шегін төмендету арқылы түзетулер енгізілсін.

3.3. ЦИФРЛЫҚ АКТИВТЕР

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

3.3.1. Ағымдағы кезеңдегі цифрлық активтер (виртуалды активтер) қаржылық операциялар үшін жаңа мүмкіндіктерді қамтамасыз ете отырып,

жаһандық экономикалық жүйеде барған сайын маңызды рөл атқарады. Олар жасалатын мәмілелердің қауіпсіздігі мен анонимділігін қамтамасыз ету үшін криптографияны пайдаланатын активтердің (мүліктің) цифрлық нысаны болып табылады.

Цифрлық активтердің қылмыстық элементтерге тартымдылығы орталықсыздандыруға, анонимділікке, трансшекаралық тасымалдау мүмкіндігіне, кейбір елдерде тиісті құқықтық реттеудің болмауына, интернет желісі арқылы барлық жерде және тәулік бойы қолжетімділікпен, операцияларды жүргізу жылдамдығымен, сондай-ақ транзакциялардың қайтымсыздығымен байланысты.

3.3.2. ҚР Ұлттық Банктің талдамалық құжатына сәйкес¹ 2024 жылғы тамыз айының соңындағы жағдай бойынша крипто-активтердің әлемдік нарықтық капитализациясы \$2,2 трлн құрайды (бір жылда 100%-ға өсім, 2023 жылдың тамыз айының соңында \$1,1 трлн). Крипто-активтер нарығын капиталдандырудың ең жоғары деңгейі 2024 жылғы қараша- желтоқсан айында болды және шамамен \$3,7 трлн құрады.

Қазіргі уақытта әлемде 16 мыңнан астам криптовалюталар есептеледі, нарық жоғары шоғырланған – 8 криптовалюта жалпы нарықтың 84%-ын құрайды («Bitcoin» – 53%, «Ethereum» – 14%, «Tether» – 5% және т.б.).

Токенизацияланған активтер танымал болуда (таратылған активтер хаттамасындағы базалық активтің цифрлық көріністері): фиат валюталары, нақты активтер, қаржылық активтер және материалдық емес активтер (көміртегі несиелері, зияткерлік меншік құқығы және басқалары). Нақты активтерді токенизациялаудың әлемдік көлемі орасан өсті: 2021 жылы \$ 11 миллионнан бастап 2024 жылы \$6,2 млрд² дейін.

Криптовалюта индустриясының мұндай дамуына, басқалармен қатар, экономикалық агенттердің қызығушылығының артуы ықпал етеді. Әлемде 580 миллионнан астам қолданушы бар. Тұтынушылардың 49% -ы криптовалютаны төлем құралы ретінде пайдаланған немесе пайдалануға дайын. 60-тан астам ірі банктер блокчейн жобаларына инвестиция салды. Қазірдің өзінде 33 ел криптовалютаны заңдастырды, оның 12-сі G20-ға кіреді. Қалған 8 ел нормативтік-құқықтық базаны құруды қарастыруда³.

3.3.3. Қазақстанда цифрлық активтерді реттеудің қалыпты немесе қосарланған жүйесі жұмыс істейді.

«Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Қазақстан Республикасының аумағында, «Астана» халықаралық қаржы орталығының аумағын қоспағанда, қамтамасыз етілмеген цифрлық активтерді шығаруға және олардың айналымына, сондай-ақ қамтамасыз етілмеген цифрлық активтер бойынша цифрлық активтер биржаларының қызметіне тыйым салынады (негізінен криптовалюта).

¹ Өртүрлі елдердің қаржы реттеушілерінің криптоактивтер нарығын реттеу тәсілдерін талдау және Қазақстан Республикасында цифрлық қаржы активтерін реттеу бойынша ұлттық модельді қалыптастыру, ҰБ, ҚР, 2024 жыл;

² Rise Research, Freedom Horizons, қараша 2024 жыл

³ Rise Research, Freedom Horizons, қараша 2024 жыл

Жаһандық криптовалюталарды қабылдау индексі 2024 жылы Қазақстан Орталық Азия мен Кавказда Өзбекстаннан кейін (33 орын) екінші позицияны (57 орын) алады⁴.

Сарапшылардың мәліметтері бойынша 2022 жылы халықтың шамамен 4%-ы криптовалютаны иеленген, ал 2024 жылы бұл көрсеткіш 8%-ға жетуі мүмкін⁵. 2024 жылғы қарашада Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 1,5 миллионнан астам азамат АХҚО юрисдикциясынан тыс криптоактивтердің жаһандық айналымына қатыса алатынын хабарлады⁶. АХҚО ішіндегі пайдаланушыларды ескере отырып, ену 8%-ға дейін жетуі мүмкін.

Chainalysis мәліметтеріне сәйкес⁷ Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтердің айналымы 2023 жылы \$ 4,1 млрд құрады.

3.3.3.1. АХҚО аумағында АХҚО Қаржылық қызметтерді реттеу комитеті (AFSA), дәстүрлі қаржылық қызметтерге де, сондай-ақ қызметке байланысты цифрлық қызметтерді жеткізушілерді реттеуді қоса алғанда, цифрлық активтермен байланысты қызметке де қадағалауды жүзеге асырады.

2024 жылғы қазандағы жағдай бойынша АХҚО аумағында 11 лицензияланған криптовалюта биржасы жұмыс істеді.

112 криптовалютаны пайдалануға рұқсат етілген.

3.3.3.2. Жоғарыда айтылғандай, Қазақстанның қалған бөлігінде тек қамтамасыз етілген цифрлық активтерді шығаруға және айналымға шығаруға рұқсат етілген.

Қамтамасыз етілген цифрлық активтер деп «Қазақстан Республикасындағы цифрлық активтер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес қамтамасыз етілген цифрлық активтерді сақтау және айырбастау үшін цифрлық платформа арқылы тіркелген цифрлық актив түсініледі.

Өз кезегінде, криптовалюталардың заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл бойынша үш бағытта белсенді жұмыс жүргізілуде:

- 1) заңсыз майнерлер;
- 2) заңсыз крипто айырбастаушылар;
- 3) цифрлық активтермен құқыққа қайшы операциялар.

3.3.3.3. Кембридж университетінің бағалауы бойынша Қазақстан 2021 жылы криптовалюта өндіру көлемі бойынша әлемде екінші орынды иеленгенін, биткоин өндірудегі Қазақстанның үлесі 18,1% құрағанын атап өту маңызды.

Алайда, майнингтік қызметті жүзеге асыратын компаниялар көп жағдайда шетелдік компаниялар болды. Мұндай шетелдік майнерлер Қазақстанда арзан электр энергиясын пайдаланып, елде криптовалюта өндіріп, халықаралық криптовалюта алаңдарында шетелге шетел валютасына сатты. Бұл ретте, елде өндірілген криптовалюталарды шетелдік нарықтарда сатудан түскен валюталық түсімді майнерлер Қазақстанға қайтармады және олар Қазақстанның юрисдикциясынан тыс қалды.

⁴ The 2024 Global Adoption Index, Chainalysis

⁵ Rise Research, Freedom Horizons, қараша 2024 жыл

⁶ Өртүрлі елдердің қаржы реттеушілерінің криптоактивтер нарығын реттеу тәсілдерін талдау және Қазақстан Республикасында цифрлық қаржы активтерін реттеу бойынша ұлттық модельді қалыптастыру, ҰБ, ҚР, 2024 жыл;

⁷ Деректер Chainalysis презентациялық құжаттары аясында алынды

Жазылғандарды ескере отырып, Қазақстан Үкіметі жоғарыда аталған проблемаларды шешуге бағытталған бірқатар дәйекті шараларды қабылдады.

Сонымен, 2022 жылдың басында Қазақстанда майнерлер электрмен байланысты ауқымды мәселелерге байланысты энергиямен жабдықтаудан ажыратыла бастады. Кейінірек, 2022 жылғы желтоқсанда Қазақстан Парламенті осы қызметті лицензиялауды енгізген цифрлық майнингті реттеу туралы түзетулерді мақұлдады.

3.3.4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде қамтамасыз етілмеген цифрлық активтердің заңсыз айналымы үшін жеке құрам қарастырылмаған.

Сонымен қатар, цифрлық активтерді қылмыстық мақсатта пайдаланған қылмыстық істер бойынша статистика жүргізілмейді.

Жалпы алғанда, талданып отырған кезеңде заңсыз кәсіпкерлік, алаяқтық, есірткінің заңсыз айналымы, қаржы пирамидалары, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар, сондай-ақ қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату сияқты осындай предикаттық қылмыстар шеңберінде цифрлық активтерге қатысты 66 қылмыстық іс тіркелді.

Мұндай қауіп-қатерлер ФАТФ есебіне сәйкес келеді, олар әдеттегі қылмыстар цифрлық активтерге қатысты екенін атап өтеді - бұл алаяқтық, ақшаны жылыстату, киберқылмыс, даркнетте тыйым салынған заттарды сатып алу⁸.

Қазақстан қазірдің өзінде есірткі қылмысын жасау кезінде криптовалюталарды қолданумен және даркнет кеңістігінде есірткі табыстарын жылыстатумен бетпе-бет келді. Даркнеттің сауда алаңдарында әртүрлі заңсыз тауарлар сатылғанымен, есірткі ең көп таралған тауар болып табылады⁹.

Пайда болған қауіп-қатер бопсалаушы бағдарламаларын (ransomware) пайдаланып, кибершабуылдар жасау болуы мүмкін. Мұндай бағдарламалар файлдардың шифрын ашу үшін криптовалюта түріндегі төлем төленгенге дейін жәбірленушінің құрылғысындағы файлдарды шифрлауға арналған зиянды бағдарламалық құрал түріне жатады.

ФАТФ-тың 2023 жылғы наурызда жарияланған «Бопсалаушы бағдарламаларды қаржыландыруға қарсы іс-қимыл» есебіне сәйкес, 2020 және 2021 жылдары 2019 жылмен салыстырғанда бопсалау төлемдері кем дегенде төрт есе өсті. 2023 жылы мұндай бопсалаулардың көлемі \$1.1 млрд. жетті.

Сондай-ақ әлемде криптовалюта биржаларына кибершабуылдар үрдісі байқалады¹⁰. АХҚО Комитетіне алдын алу шараларын қабылдау ұсынылады.

Тағы бір туындайтын қауіп-қатер - криптовалюталық ақшаны жылыстатушылар үшін онлайн-гемблингтердің заңсыз онлайн ойын платформаларын пайдалану болып табылады¹¹.

⁸ Виртуалды активтер мен виртуалды активтер қызметтерін жеткізушілер бойынша қайта қаралған ФАТФ стандарттарына екінші 12 айлық шолу, шілде 2021 жыл;

⁹ Қараңғы желідегі киберқылмыс қаупі, БҰҰ Есірткі және қылмыс басқармасы, 2020 жыл;

¹⁰ Итерполдың виртуалды активтер мен Даркнет қызмет провайдерлері дәуіріндегі кибертехнологияларды қолдана отырып, қаржылық қылмыстарға қарсы күрес туралы есебі, маусым 2020 жыл;

¹¹ Казино, ақшаны жылыстату, жерасты банктері және Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азиядағы трансұлттық ұйымдасқан қылмыс: жасырын және күшейтетін қауіп; БҰҰ Есірткі және қылмыс басқармасы, қантар 2024 жыл

Қылмыстық істердің талдауы мынадай осалдықтарды анықтады.

3.3.5. Тән осалдықтар.

Цифрлық активтердің трансшекаралық сипаты.

Қамтамасыз етілмеген цифрлық активтер қылмыскерлерге ұлттық банк жүйесін айналып өтіп, трансшекаралық аударымдарды жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың жеңілдігі мен жылдамдығын арттырады.

Цифрлық активтердің техникалық сипаттамасы

Цифрлық активтер блокчейн технологиясы негізінде жұмыс істейтіні өздеріңізге мәлім. Бұл өзгермейтін болса да, адамдардың дәстүрлі қаржы жүйесін айналып өтіп, активтерді орталықтандырылмаған түрде сақтау және аудару мүмкіндігі крипто-әмияндардың бенефициарлық иелерін сәйкестендіру үшін проблемалар тудырады.

Біздің елімізде P2P - айырбастаушылар (екі адамның арасында), АХҚО аумағындағы цифрлық қызметтердің лицензияланған провайдерлерінің сайттарында реттелетін P2P саудасын қоспағанда, заңсыз әрекет етеді. Осыған қарамастан, жарнаманы және айырбастау, сату немесе сатып алу жөніндегі нұсқаулықты қоспағанда, мұндай қызметтер туралы ақпаратты кәдімгі іздеу жүйелері арқылы оңай табуға болады.

Мұндай операциялар анонимділіктің жоғары дәрежесінде болады, бұл қаражаттың шығарылған тегін тексеруді жоққа шығарады. Бұл оларды заңсыз жолмен алынған кірістерді жылыстату, қаржы пирамидаларын құру және заңсыз әрекеттерді қаржыландыру схемаларында қолдануға осал етеді.

Бұдан басқа, P2P -айырбастаушылар арқылы жасалатын мәмілелер көбінесе алаяқтықпен бірге жүреді. Делдалдардың қатысуы, ұқсастарды пайдалану, төлемдерді қайтару және «үшбұрыштар» деп аталатындар сияқты схемалар жиі кездеседі. Бұл тәуекелдер Азаматтық кодексте мұндай операциялардың мойындалмауына байланысты күрделене түседі. Нәтижесінде, мұндай мәмілелерге қатысушы азаматтар даулар туындаған жағдайда құқықтық қорғалудан айырылады.

Шетелдік криптобиржаларға қолжетімділік

Жабық дереккөздерден алынған ақпаратқа сәйкес, Қазақстан Республикасының резиденттері 2022-2023 жылдардағы цифрлық активтерге қатысты шетелдік сайттарға кірді.

ҚМС-нің цифрлық активтермен байланысты тәуекелдерді жеткіліксіз түсінуі

Барлық шекті және күдікті хабарламаларды цифрлық активтермен байланысты қызметтің белгілеріне зерделеу барысында (бұдан әрі – КОХ) 2021 – 2023 жылдар аралығында барлығы 8 195 КОХ анықталды, бұл Қазақстан экономикасында айналымдағы цифрлық активтер көлемінің аз үлесі болып табылады.

Бұл ретте, жыл сайын барлық ҚМС-нен цифрлық активтер бойынша алынатын хабарламалардың өсу тенденциясы байқалады, бұл цифрлық активтердің тәуекелдерін түсінудің қарқындауын тікелей куәландырады.

Хабарламалардың көпшілігінде халықаралық криптовалюта биржалары контрагент ретінде көрсетілген (binance.com, kracken.com, bybit.com және басқалар).

3.3.6. Орталықтандырылмаған қаржы хаттамалары (DeFi), тіркелмеген және хостингтік емес әмияндар, сондай-ақ NFT - бұл цифрлық активтер саласында туындайтын тәуекелдер болып табылады.

2024 жылы DeFi хаттамалар мен қосымшаларда орналастырылған жалпы әлемдік активтер сомасы \$87,8 млрд. құрады. DeFi активтері сатылған және (немесе) сатып алынған 5,2 миллионнан астам бірегей мекенжайлар сәйкестендірілді. Ірі банктер қазірдің өзінде DeFi бойынша пилоттық транзакцияларды жүргізуде. Осылайша, Société Générale MakerDAO-дан несие алды. JP Morgan және DBS Aave негізіндегі смарт келісімшарттарды орындады¹².

DeFi деп криптовалюта нарығының мүмкіндіктерін пайдалана отырып, блокчейн технологиясына негізделген қаржылық қызметтерді білдіреді және орталықтандырылған делдалдары жоқ. Басқаша айтқанда, дәстүрлі қаржы институттарының рөлі нивелирленуде, бұл ретте, криптоактивтер нарығында дәстүрлі қаржылық қызметтердің аналогын алуға мүмкіндік береді.

Мысалы, DeFi нарығында капиталды көп қажет ететін криптовалюта активі «Lido Staked Ether» болып табылады (DeFi капиталдандырудың жалпы көлемінің 35,9%), туынды актив болып табылатын «стейкинг» нәтижесінде сыйақы ретінде шығарылатын («staking») танымал криптовалюта Ethereum. Стейкинг - бұл блокчейн желісін қорғауға көмектесетін токендерді/криптовалюталарды блоктау процесі. Тиісінше, бұқатталған криптоактивтердің иесі желіге көмектеседі және сол үшін сыйақы алады. Осылайша, стейкинг сыйақының аналогының бір түрі болып табылады¹³.

Бұдан басқа, DeFi қосымшалары қаражатты қадағалауды шатастыру үшін пайдаланылуы мүмкін. Chainalysis есебіне сәйкес, заңсыз әмияндар арқылы жіберілген қаражаттың 25%-ға жуығы DeFi хаттамалары арқылы жіберілген.

ФАТФ-тың NFT бойынша жаңартылған талдауы ақшаны жылыстатуды және саудамен айла-шарғыларды қоса алғанда, алмастырылмайтын токендер нарығының өсуін және онымен байланысты тәуекелдерді көрсетеді¹⁴. NFT нарығының жаһандық капитализациясы қазірдің өзінде \$84 млрд дерлік жетті¹⁵.

NFT нысандарының әртүрлілігі (өнер туындыларынан физикалық активтерге меншік құқығына және жылжымайтын мүлікпен мәмілелерде пайдалануға дейін) оларды жіктеуді және тәуекелі жоғары жағдайларды сәйкестендіруді қиындатады. Көптеген юрисдикциялардағы NFT-терді реттеу бастапқы сатыда болады, бұл олардың қолданылуын бақылауды қиындатады. ФАТФ басшылығына (2021) сәйкес коллекциялық заттар ретінде пайдаланылатын бірегей NFT виртуалды активтер болып саналмайды. Дегенмен, егер NFT цифрлық активтердің

¹² Rise Research, Freedom Horizons, қараша 2024 жыл

¹³ Әртүрлі елдердің қаржы реттеушілерінің криптоактивтер нарығын реттеу тәсілдерін талдау және Қазақстан Республикасында цифрлық қаржы активтерін реттеу бойынша ұлттық модельді қалыптастыру, ҰБ, ҚР, 2024 жыл;

¹⁴ Виртуалды активтерге және виртуалды активтер қызметтерін жеткізушілерге тәуекелге бағытталған тәсіл бойынша жаңартылған Нұсқаулық, ФАТФ, қазан 2021 жыл

¹⁵ Мауда көлемі бойынша NFT коллекцияларының бағалары мен кестелері, Forbes, қаңтар 2025 жыл

функцияларын орындайтын болса, мысалы, төлемдер немесе инвестициялар үшін пайдаланылатын болса, оларға ФАТФ стандарттары таратылады.

3.3.7. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. Цифрлық активтер провайдерлерінің қызметін лицензиялау режимін құру (бұдан әрі – ЦАҚП), АХҚО тарапынан олардың бизнесін одан әрі қадағалау және бақылау шеңберінде цифрлық активтерді инновациялық құқықтық реттеу әзірленді, енгізілді және қолданылды.

Реттеу мынадай бағыттарды қамтиды: АХҚО-да лицензиясы бар ЦАҚП-ның жұмыс істеуі; ЦА-ны сақтау және басқару бойынша АХҚО-да лицензиясы бар ЦАҚП-ның қызметі; цифрлық активтер саласында инвестициялық қызметтерді ұсыну бойынша АХҚО-да лицензиясы бар ЦАҚП-ның қызметі және ЦА-мен қаржылық қызметтердің басқа түрлері. Айта кету керек, АХҚО-ның реттеуші режимі ЦА секторы саласындағы қолма-қол ақша айналымын болдырмайды.

2. АХҚО Комитеті лицензиялау рәсімдерін жүргізуден басқа, лицензияланбаған ЦАҚП-ін анықтау бойынша қызметті жүзеге асырады. Осылайша, 2023 жылғы қарашадағы жағдай бойынша АХҚО Комитеті мемлекеттік органдарға анықталған лицензияланбаған криптовалюта биржаларының сайттарын бұғаттау туралы 543 сұрау салу жіберді.

3. ЦА тәуекелдерін секторлық бағалауды, оның ішінде цифрлық активтер туралы заңнаманың ағымдағы әзірленуіне және ұлттық юрисдикциядағы тәсілді ырықтандыру бойынша ұсыныстарға байланысты жүргізу қажет.

4. Оның шеңберінде цифрлық активтер қылмыстық мақсаттарда пайдаланылған, барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар бөлінісінде, сондай-ақ олардың көлемін көрсете отырып, қылмыстық істердің статистикасын жүргізуді бастау қажет.

5. одан әрі шаралар қабылдай отырып, лицензияланбаған, соның ішінде шетелдік ЦАҚП-мен күресудің халықаралық озық стратегиялары мен тәсілдеріне талдау жүргізу маңызды.

6. Цифрлық активтердің заңсыз айналымына байланысты операцияларды анықтау бойынша типологияларды өзектендіру.

7. Қазақстан Республикасының аумағында қызметін жүзеге асырғаны үшін басқа юрисдикцияларда тіркелген лицензияланбаған ЦАҚП-ін жауапкершілікке тарту мәселесін қарастыру.

8. Цифрлық активтердің заңсыз айналымына байланысты операцияларды анықтау үшін күдікті операциялардың өлшемшарттарын жаңарту.

9. Медиа және әлеуметтік желілер арқылы ауқымды ақпараттық науқан жүргізу, лицензияланбаған P2P айырбастаушылардың тәуекелдері туралы қолжетімді материалдарды дайындау және түсіндіру жұмыстарына сарапшылар мен пікір көшбасшыларын тарту.

10. Халықаралық ЦАҚП үшін нақты өлшемшарттар мен ерекшеліктерді көрсете отырып, «Қамтамасыз етілмеген цифрлық активтердің айналымы» туралы нақты заңнамалық ұғымды әзірлеу және қабылдауға бастамашылық жасау, сондай-ақ нарық қатысушылары мен қаржы ұйымдары үшін түсіндіру нұсқаулықтарын құру.

11. ҚМС қызметкерлерін цифрлық активтердің тәуекелдеріне қатысты оқыту мен дайындауды күшейту, сондай-ақ криптовалюталарды пайдалана отырып, ақшаны жылыстату және терроризмді қаржыландыру тәуекелдері туралы хабардар болу деңгейін арттыру үшін арнайы семинарлар мен курстар жасау.

12. Орталықтандырылмаған қаржы хаттамаларын пайдаланудың әсеріне (DeFi), тіркелмеген және хостингтен тыс әмияндар, сондай-ақ КЖ тәуекелдеріне NFT талдау жүргізу.

13. Мобильді құрылғыларға арналған бағдарламалық қамтылымдарды (AppStore және PlayMarket) таратудың цифрлық платформаларында орналасқан Қазақстан Республикасында лицензияланбаған ЦАҚП қосымшаларын бұғаттауды қамтамасыз ету.

14. КЖ/ТҚҚ заңнамасын бұзғаны үшін ЦАҚП лауазымды адамдарына әкімшілік жауапкершілік шараларын енгізу.

15. Цифрлық активтердің заңсыз айналымы үшін құқық бұзушылықтың жеке құрамын әзірлеу және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске және қылмыстық кодекске өзгерістер енгізу.

16. Тәуекелді криптоәмияндардың тізілімін қалыптастыруды реттейтін нормативтік құқықтық актіні әзірлеу.

17. ЕДБ, төлем ұйымдары көрсететін қызметтерінің/өнімдерінің цифрлық активтердің заңсыз айналымы үшін пайдалану тәуекелдеріне ұшырауына бағалау, оларды барынша азайту шараларын әзірлеу.

4-ТАРАУ. ҚАРЖЫ МОНИТОРИНГІ СУБЪЕКТИЛЕРІН ҚЫЛМЫСТЫҚ КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУ СХЕМАЛАРЫНДА ПАЙДАЛАНУ

ТҰБ-ның негізгі аспектілерінің бірі қаржы мониторингі субъектілерін қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату бойынша операцияларды жасау үшін қалай пайдалануға болатынын талдау болып табылады.

Бұл бөлім қаржы мониторингі субъектілерінің әртүрлі санаттарының ұшырауы дәрежесін бағалауға бағытталған, бұл өз кезегінде қауіп-қатерлердің дәлірек және объективті көрінісін құруға мүмкіндік береді.

Қаржы мониторингі субъектілерінің тәуекел деңгейлері талдау аясында анықталған қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың нақты әдістерін ескере отырып айқындалады. Бағалау кезінде белгілі бір субъект арқылы жүзеге асырылатын типтік схемалар ескерілді, бұл әрбір субъектінің қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстату мақсаттарында пайдаланылу қаупіне қаншалықты ұшырайтынын анықтауға мүмкіндік берді.

4.1. ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ БАНКТЕР ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы ЕДБ қызметтерін пайдалана отырып **қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың келесі тәсілдерін пайдалану туралы көрсетеді:**

- жалған адамдарға (дроптарға) қатысты қызмет көрсету;

- жалған мәмілелер жасау;
- трансшекаралық операцияларды жасау;
- бағалы қағаздармен операциялар жасау;
- ақшалай қаражатты криминалдық жолмен қолма-қол ақшаға айналдыру;
- цифрлық активтермен операциялар жасау.

4.2. ТӨЛЕМ ҰЙЫМДАРЫ

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы төлем ұйымдарының қызметтерін пайдалана отырып **қылмыстық жолмен алынған кірістерді жылыстатудың келесі тәсілдерін пайдалану туралы көрсетеді:**

- жалған адамдарға (дроптарға) қатысты қызмет көрсету;
- жалған мәмілелер жасау;
- трансшекаралық операцияларды жасау;
- бағалы қағаздармен операциялар жасау;
- ақшалай қаражатты криминалдық жолмен қолма-қол ақшаға айналдыру;
- цифрлық активтермен операциялар жасау.

4.3. БАҒАЛЫ МЕТАЛДАРМЕН ЖӘНЕ ТАСТАРМЕН ОПЕРАЦИЯЛАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРАТЫН ДАРА КӘСІПКЕРЛЕР ЖӘНЕ ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАР

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы бағалы металдармен және тастармен жасалатын операциялардың қатысуымен **қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастырудың тәсілдерін** пайдалануды көрсетеді:

- қолма-қол ақша қаражатымен шектен тыс есеп айырысуларды жүзеге асыру;
- жасанды түрде күрделі транзакциялар тізбегін құру;
- бағалы металдарды өндіруді жүзеге асырмайтын елдерден зергерлік бұйымдардың импорты;
- зергерлік бұйымдарды сараптаманың, талдаудың және таңбалаудың міндетті рәсімдерінен өтпей сату.

4.4. ОЙЫН БИЗНЕСІ МЕН ЛОТЕРЕЯНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛАР

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы ойын бизнесі және лотерея саласындағы қызметтерді пайдалана отырып **қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастырудың тәсілдерін** пайдалануды көрсетеді:

- жалған адамдарға (дроптарға) қатысты қызмет көрсету;
- жалған мәмілелер жасасу.

4.5. НОТАРИУСТАР

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы нотариустардың қызметтерінің қатысуымен **ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІН** пайдалануды көрсетеді:

- жылжымайтын мүлікті жалған (үшінші) адамдарға тіркеу;
- қысқа мерзімде жылжымайтын мүлік иелерінің бірнеше рет ауысуы;
- нақты пайда алушыларды жасыру мақсатында жалған сатып алу-сату шарттарын жасасу.

4.6. РИЭЛТОРЛАР **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША**

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы риэлторлардың қатысуымен **ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІН** пайдалануды көрсетеді:

- мүліктің шынайы иелерін жасыру мақсатында жалған (үшінші) адамдарға жылжымайтын мүлікті ресімдеу;
- жылжымайтын мүлікпен жасалатын мәмілелер арқылы қаражаттың пайда болу көзін жасыру.

4.7. ЛОМБАРДТАР **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША**

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы ломбардтардың қатысуымен **ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІН** пайдалануды көрсетеді:

- қылмыстар (ұрлық, тонау, қарақшылық, алаяқтық, бопсалау және т.б.) нәтижесінде алынған мүлікті сатып алу.

4.8. БАҒАЛЫ ҚАҒАЗДАР НАРЫҒЫНЫҢ ҚАТЫСУШЫЛАРЫ **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША**

Қылмыстық-құқықтық статистиканың талдауы бағалы қағаздар нарығының қатысушыларын пайдалана отырып **ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІН** пайдалануды көрсетеді:

- жалған адамдарға қатысты қызмет көрсету;
- жалған мәмілелер жасау;
- бағалы қағаздар бірнеше юрисдикциялар арқылы сатып алынатын және қайта сатылатын трансшекаралық операцияларды жасау, бұл олардың түпкілікті иесін қадағалауды қиындатады және заңсыз активтердің елден тыс жерлерге жылжуына алғышарттар жасайды.

4.9. ӨЗГЕ ҚАРЖЫ МОНИТОРИНГІНІҢ СУБЪЕКТИЛЕРІ **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ТӨМЕН**

Тауар биржалары, сақтандыру ұйымдары, БЖЗҚ, адвокаттар, бухгалтерлік ұйымдар, пошта операторлары, МҚҰ, кредиттік серіктестіктер (ипотекалық ұйымдар, агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингінің еншілес ұйымдары), лизингтік компаниялар, аудиторлық ұйымдар сияқты басқа ҚМС қызметін талдауы КЖ тәуекелінің төмен деңгейін көрсетті.

Мұның негізгі себебі осы субъектілердің КЖ тәуекелдеріне ұшыраудың жоғары деңгейі бар қаржылық операцияларға шектеулі қатысуы болып табылады.

Өзге секторлардан айырмашылығы аталған субъектілердің КЖ күрделі схемаларын жүргізу үшін жеткілікті қаржылық мүмкіндіктері жоқ.

5-ТАРАУ. ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ТЕРІС ПАЙДАЛАНУЫ

5.1. Заңды тұлғаларды КЖ схемаларында пайдалану Қазақстан Республикасының қаржылық қауіпсіздігінің ең өзекті мәселелерінің біріне айналды. Жаһандану және цифрландыру жағдайында қылмыстық ұйымдар заңсыз жолмен алынған қаражатты заңды қаржы ағындарына біріктірудің барған сайын күрделі жолдарын табуда.

Қазақстанда нақты реттеуші күштерге қармастан заңды тұлғаларды тіркеу және олардың қызметін жүзеге асыру теріс пайдалану үшін салыстырмалы түрде қолжетімді болып қала беретіні негізгі проблема болып табылады.

Қылмыстық топтар көбінесе жалған компанияларды құрады немесе бұрыннан бар компанияларды банк жүйесі, инвестициялық жобалар, жылжымайтын мүлікпен мәмілелер және экономиканың басқа салалары арқылы өткізу және жылыстату үшін пайдаланады.

Мұндай схемаларға қаржылық есептілікті бұрмалау, жалған адамдарды (номиналды басқарушыларды) және жалған келісімшарттарды пайдалану кіреді, бұл құқық қорғау органдары мен қаржылық реттеушілерге заңсыз операцияларды анықтауда қосымша қиындықтар туғызады.

Заңды тұлғалармен байланысты екі негізгі осалдық - адамдар оларды оңай жасай алады және олардың бақылауы мен меншігін жасыру мүмкіндігі.

Бұл бөлімде Қазақстандағы КЖ қылмыстық схемаларында заңды тұлғалардың қалай пайдаланылатыны және қаржылық және құқықтық жүйелердің қандай осалдықтары мұндай схемалардың болуына және дамуына мүмкіндік беретіні егжей-тегжейлі қарастырылады.

5.2. Бұрын Қазақстандағы заңды тұлғалардың осалдықтарын бағалау 2021 жылы КЖ ТҰБ шеңберінде жүргізілген.

Жасалған қорытындыларға сәйкес Қазақстан Республикасында ЖШС және ЖК ретінде негізінен ұйымдастырушылық-құқықтық нысан пайдаланылады, бұл жарғылық капиталға қойылатын ең төменгі талаптармен (олардың ЖК үшін болмауы), тіркеудің қарапайымдылығымен, арнайы салық режимдерінің болуымен түсіндіріледі.

2022 жылғы наурызда ФАТФ заңды тұлғалардың ашықтығы мен бенефициарлық құқықтарына қатысты 24-ұсынымды және ФАТФ ұсынымдарына түсіндірме жазбаны күшейтті.

24-ұсыным енді юрисдикциялардан заңды тұлғаның тек өз юрисдикциясында құрылған тұлғалармен ғана емес, сонымен бірге олардың юрисдикциясымен жеткілікті байланысы бар шетелдік тұлғалармен туындаған тәуекелдерді бағалауды және жоюды талап етеді.

5.3. ЗТ тіркеу бойынша статистика

Тіркелген шаруашылық жүргізуші субъектілердің жалпы саны 2021 жылы 254 151-ден 2022 жылы 585 017-ге дейін өсті, бірақ 2023 жылы 528 096-ға дейін төмендеді.

Заңды тұлғалардың саны 33 342-ден 46 332-ге дейін өсті, ал жеке кәсіпкерлердің саны да айтарлықтай өсті, 2022 жылы ең жоғары деңгейге жетті (537 505), бірақ 2023 жылы 479 913-ке дейін төмендеді.

Филиалдар мен өкілдіктер, керісінше, айтарлықтай ауытқуларды көрсетті: филиалдар саны 2022 жылы ең жоғары деңгейге жетті (1780), бірақ 2023 жылы 608-ге дейін төмендеді; өкілдіктер саны 2022 жылғы 896-дан 2023 жылы 126-ға дейін азайды.

5.1. ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІКТЕР ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ЖОҒАРЫ

5.1.1. ЖШС Қазақстан Республикасының экономикасында ерекше орын алады, ең көп таралған салалардың бірі болып табылады.

Олардың танымалдылығы құрылтайшылардың жауапкершілігінің шектеулілігі, басқарудағы икемділік және тіркеудің қарапайымдылығы сияқты бірқатар факторларға байланысты.

Бұл артықшылықтар ЖШС-терді шағын және орта бизнестің де, ірі корпоративтік құрылымдардың да белсенді пайдалануына ықпал етіп, оларды елдің экономикалық жүйесінің маңызды элементіне айналдырады. Дегенмен, экономикалық артықшылықтармен қатар, ЖШС КЖ/ТҚ тұрғысынан да айтарлықтай тәуекелді білдіреді.

5.1.2. Есепті кезеңде 63080 ЖШС таратылды (2021 жылы – 18549, 2022 жылы – 21311, 2023 жылы – 23220).

ҚК-нің 216-бабы бойынша **1034 қылмыс** тіркелді. Бұл ретте, анықталған бұзушылықтар санының тұрақты төмендеуі байқалады: 2021 жылы – 387, 2022 жылы – 348, 2023 жылы – 167).

Тіркеуі жарамсыз деп танылған ЗТ саны **3358 жағдайды құрады** (2021 жылы – 1001, 2022 жылы – 1708, 2023 жылы – 649).

Мәмілелері жарамсыз деп танылған ЗТ саны **6023** құрады (2021 жылы – 910, 2022 жылы – 2592, 2023 жылы – 2521).

Тән осалдықтар.

- Нақты бенефициарларды сәйкестендірудің мүмкін еместігі.

ЖШС-терді КЖ схемаларына тартуға байланысты негізгі тәуекелдердің бірі күрделі және түсініксіз бенефициарлық меншік құрылымы болып табылады. Мұндай құрылым нақты меншік иелерін жасыру және қаржылық ағындарды бақылау мақсатында әдейі құрылады, бұл банктердің, салық органдарының және құқық қорғау органдарының түпкілікті бенефициарларды анықтауға тырысқанда жұмысын қиындатады.

Мұндай схемалар қаржы жүйесіне елеулі қатер төндіреді, өйткені олар қылмыскерлерге салықтан жалтаруға, активтерді шетелге шығаруға және қаржылық алаяқтық жасау үшін корпоративтік құрылымдарды пайдалануға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты, ФАТФ анонимді иелері бар заңды тұлғалар КЖ-ға қарсы іс-қимыл жүйесі үшін ең үлкен қауіп-қатерлердің бірі болып табылатынын атап өтеді.

Тіркеу мен таратудың қарапайымдылығы.

Қазақстанда ЖШС-терді тіркеу қолжетімді және салыстырмалы түрде қарапайым, бұл жалған компанияларды жылдам құруға және заңсыз қаржылық операцияларды жүзеге асырғаннан кейін оларды таратуға мүмкіндік береді;

- Қаржылық операциялардың ашықтығының болмауы.

ЖШС-терді пайдаланатын схемалар көбінесе жалған мәмілелер мен жалған есеп беруді қамтиды, бұл күдікті операцияларды бақылауды және анықтауды қиындатады.

Қазақстанда ЖШС-ін пайдаланатын ең көп таралған КЖ схемаларының бірі – «бір күндік фирмаларды» құру болып табылады. Мұндай компаниялар тек бір немесе бірнеше күмәнді операцияларды жүзеге асыру үшін құрылады, содан кейін олар бақылауды барынша азайту үшін таратылады немесе «тоқтатып қойылады». Бұл схемалар көбінесе ақша қозғалысын шатастыруға және операциялардың шынайы мақсаттарын жасыруға көмектесетін жалған шарттар мен транзакцияларды қамтиды.

КЖ жоғары тәуекеліне ұшырайтын операция түрлері осы ТҰБ-ның 2-бөлімінде сипатталған.

- Қолма-қол ақшаны пайдалану.

Қолма-қол ақшамен белсенді жұмыс істейтін ЖШС-тер ақшаны жылыстатудың және қылмыстық әрекеттерді қаржыландырудың жоғары тәуекелдеріне ұшырайды.

Қолма-қол ақшаны қадағалау қиын, бұл оларды заңсыз схемаларда пайдалануды жеңілдетеді.

- Трансшекаралық операциялар.

ЖШС-нің трансшекаралық операциялары Қазақстаннан тыс жерлерге ақша қаражаттарының аударымдарымен байланысты болуы мүмкін, бұл капиталды заңсыз шығару, ақшаны жылыстату немесе салық төлеуден жалтару үшін пайдаланылуы мүмкін. Қаржылық операцияларды бақылау әлсіз немесе мүлде жоқ юрисдикциялармен жұмыс істегенде осалдық артады.

Соңғы жылдары Қазақстан Орталық Азия арқылы өтетін заңсыз қаржы ағындары үшін маңызды транзиттік буынға айналды. Бұл елдің тиімді

географиялық орналасуымен де, жалған компанияларды құрудың заңды нысандарының қолжетімділігімен де байланысты. Мысалдардың бірі - ЖШС-терді транзиттік компаниялар ретінде контрабандалық тауарлармен сауда жасау сияқты предикатты қылмыстардан алынған ақшаны Қазақстан арқылы басқа елдерге өткізу үшін пайдалану болып табылады.

- ЖШС-ін қылмыстық пайдалану статистикасының және жоғары қолма-қол ақша айналымы бар ЖШС статистикасының болмауы.

ЖШС-терді қылмыстық мақсатта пайдалану туралы жүйелі және сенімді статистиканың, сондай-ақ олардың экономикалық қызметінің ерекшеліктеріне байланысты қолма-қол ақша айналымы жоғары болатын ЖШС статистикасының болмауы қаржы жүйесіне айтарлықтай тәуекел әкеледі. Бұл күдікті операцияларды анықтауға кедергі келтіреді және мемлекеттік органдардың тарапынан бақылау тиімділігін төмендетеді.

5.2. ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ӨЗГЕ ДЕ ТҮРЛЕРІ **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ТӨМЕН**

5.2.1. Қазақстанда КЖ-мен күрес мәнмәтінінде заңды тұлғалардың әртүрлі нысандарын және олардың заңсыз қаржылық қызметпен байланысты тәуекелдерге ұшырауын талдау маңызды аспект болып табылады.

ЖШС өзінің танымалдылығына және теріс пайдаланулар үшін мүмкіндіктеріне байланысты айтарлықтай назарда болғандықтан, АҚ, ЖК, өндірістік кооперативтер, командитті серіктестіктер сияқты заңды тұлғалардың басқа түрлері тәуекел деңгейі төмен санатқа жатқызылуы мүмкін.

Біріншіден, бұл нысандардың ұйымдық құрылымының қарапайымдылығы және олардың негізінен жергілікті деңгейдегі қызметі олардың операцияларын бақылауды жеңілдетеді және күрделі қаржылық айла-шарғылар үшін мүмкіндіктерді шектейді.

Екіншіден, әдетте, мұндай құрылымдардың қызметі қаржылық операциялардың шағын көлемімен байланысты, бұл оларды КЖ күрделі схемаларына осал етеді.

Үшіншіден, мұндай ұйымдар көбінесе жергілікті нарықтарға бейімделген, бұл олардың операцияларының ауқымын шектейді және КЖ тәуекелдеріне көбірек ұшырауы мүмкін халықаралық қаржылық схемаларға қатысу ықтималдығын азайтады.

5.2.2. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. ҚМА олардың дереккөзі ретінде ЗТМДҚ, АХҚО деректері, бағалы қағаздар депозитарийінің деректері, сондай-ақ тактикалық талдау нәтижелері және тиісті тергеулер бойынша құқық қорғау органдарымен өзара іс-қимыл материалдары болып табылатын заңды тұлғалардың БМИ-нің жеке тізілімін жүргізеді. ҚМА тізілімі құқық қорғау және арнаулы органдарға қолжетімді, сондай-ақ ЗТМДҚ-да деректерді өзгертуді бастау үшін пайдаланылуы мүмкін.

2. ӘҚБТК-де базалық мәліметтердегі немесе БМИ туралы мәліметтердегі өзгерістер туралы ақпаратты ұсынбайтын немесе уақтылы ұсынбайтын заңды тұлғалар мен құрылымдарға қатысты санкциялар бөлігінде түзетулер әзірленді;

3. Заңды тұлғаның КЖ жүргізгені үшін әкімшілік жауапкершілігі енгізілді;

4. 2025 жылғы 7 қаңтардан бастап «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу туралы» Заңға шағын кәсіпкерлік субъектілерін тіркеуден бас тартуды таратуды, шағын кәсіпкерлік субъектілерін тіркеудің хабарлама беру тәртібінен өтініш беру тәртібіне көшуді көздейтін өзгерістер енгізілді.

5. Шетелдіктердің қатысуымен ЗТ тіркеуге арналған құжаттар тізбесіне шетелдіктердің төлқұжатында бизнес-визаның немесе бизнес-иммигранттар ретінде уақытша тұруға рұқсаттың міндетті түрде болуы туралы талаптар енгізілді;

6. Өтініш иесінің бейнесін Digital ID арқылы верификациялау және «электрондық үкімет» веб-порталында ЗТ тіркеу рәсіміне дейін ол енгізген мәліметтердің дұрыстығын тексеру тетігі енгізілді;

7. Биометриялық верификацияны қолдана отырып, порталда ЗТ верификациясы енгізілді;

8. ЗТ-ны мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу қағидаларында ЗТ-ның бенефициарлық меншік иелері туралы мәліметтер көзделген;

9. КЖ/ТҚҚ туралы Заң «Заңды тұлғаның және заңды тұлға құрмайтын шетелдік құрылымның бенефициарлық меншік иесін анықтау» 12-3-баппен толықтырылды;

10. Тәуекелдерге кезекті салалық бағалауды жүргізу.

11. ЗТ-ны КЖ мақсатында ықтимал пайдалануды куәландыратын индикаторлар тізбесін қайта қарау және толықтыру.

12. Тәуекелге бағдарланған тәсіл негізінде ЗТ-ны КЖ-ға қатысу тәуекелдерін бағалау үшін оның профилін әзірлеу.

5.3. ШЕТЕЛДІК ЗАҢДЫ ТҰЛҒАЛАР МЕН ҚҰРЫЛЫМДАР **ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША**

5.3.1. ФАТФ-тың жаңартылған 24 және 25-ұсынымдарына сәйкес юрисдикциялар тек ұлттық заңды тұлғалармен ғана емес, сонымен қатар шетелдік компаниялармен және заңды құрылымдармен байланысты, трасттармен және осыған ұқсас құрылымдарды қоса алғанда, тәуекелдерді жан-жақты бағалауды жүзеге асыруы керек.

Қазақстанда соңғы жылдар ішінде тіркелген бейрезидент заңды тұлғалар санының тұрақты өсуі байқалады. Осылайша, тіркелген бейрезидент заңды тұлғалардың саны 2021 жылғы 791-ден 2022 жылы 1936-ға дейін өсті, 2023 жылы 1851-ге дейін аздап төмендеді.

Қазақстан Республикасында шетелдік заңды тұлғалар негізінен ЖШС, АҚ нысанында құрылады, сондай-ақ шетелдік компаниялардың филиалдары немесе өкілдіктері ретінде сирек құрылады.

Жарғылық капиталға қойылатын ең төменгі талаптарды және шетелдік тұлғалардың қатысуына шектеулердің жоқтығын ескере отырып, бейрезиденттер құрған ЗТ трансшекаралық қаражатты алудың қосымша тәуекелімен және бенефициарларды бақылаудың болмауымен отандық ЗТ сияқты осалдықтарға ұшырайды.

5.3.2. Тән осалдықтар.

- қызметті нақты жүргізбей тіркеу (жалған кәсіпорын);
- бенефициарлық меншікке қатысты ашықтықтың әлсіздігі;
- қызметтерге ақы төлеу, несиелер беру және басқа операциялар бойынша шетелге қаражат шығарумен байланысты трансшекаралық схемаларға қатысу;
- мұндай заңды тұлғаларды валюталық жоспарлауды айналып өту және активтерді жасыру үшін пайдаланудың жоғары ықтималдығы.

Талдау барысында шетелдік компаниялардың күмәнді экспорттық-импорттық операцияларға делдал болғаны, жалған несиелер ресімдегені немесе негізсіз қызметтері үшін төлем қабылдағаны анықталды, бұл олардың сыбайлас жемқорлықтан, заңсыз кәсіпкерліктен және салық қылмыстарынан түскен кірістерді жылыстату мақсатында пайдаланылғанын көрсетеді.

5.3.3. АХҚО юрисдикциясындағы трасттар мен заңды құрылымдар.

Қазақстанның заңнамасында трасттар құқықтық нысан ретінде қарастырылмағанымен, «Астана» халықаралық қаржы орталығының юрисдикциясы Англия мен Уэльстің ортақ құқығы негізінде трасттар мен соған ұқсас құрылымдарды құруға мүмкіндік береді.

АХҚО-да трасттар 2019 жылғы 7 тамызда күшіне енген AIFC Trust Regulations реттеледі. Мынадай түрлер көзделеді:

- қайырымдылық тресттері;
- мақсатты (қайырымдылық жасамайтын) трасттар.

Трасттар АХҚО құқығы бойынша тіркелген және трастық қызметке лицензиясы бар заңды тұлғалар болуы керек.

5.3.4. Тән осалдықтар:

- салық төлеуден жалтарудың трансшекаралық схемаларында әлеуетті пайдалану;
- активтерді бенефициарлық иеленуді жасыру;
- ұлттық уәкілетті органдардың АХҚО аумағында тіркелген құрылымдар туралы нашар хабардар болуы.

Талдау көрсеткендей, шетелдік заңды тұлғалар мен заңды құрылымдар, трасттарды қоса алғанда, схемаларда пайдалану тұрғысынан жоғары әлеуетті тәуекелге ие болады.

5.4.5. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. Трасттарды және шетелдік заңды тұлғаларды пайдаланумен байланысты тәуекелдерге жеке тақырыптық бағалау жүргізу;
2. Трасттарды КЖ мақсатында пайдалану мүмкіндігін куәландыратын индикаторлар тізбесін қайта қарау және толықтыру;

3. Трасттарды қылмыстық КЖ мақсатында пайдаланумен байланысты типологияларды әзірлеу.

6-ТАРАУ. АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ТҮПКІЛІКТІ ОРНАЛАСТЫРУ ҚҰРАЛДАРЫ

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді түпкілікті бөлудің құралы ретінде жоғары құнды активтер мен тауарлар маңызды рөл атқарады.

Мұндай активтерге жылжымайтын мүлік, бағалы қағаздар, цифрлық активтер, асыл тастар мен зергерлік бұйымдар, өнер және басқа да коллекциялық активтер кіруі мүмкін.

Бұл тәсілдің ерекшелігі қылмыстық активтерді өткізу мүмкіндігі болып табылады, бұл оларды бақылауға алуды қиындатады. Кейбір жағдайларда қылмыскерлер жалған сатып алу-сату құжаттарын операциялардың заңдылығына көрініс жасап, табыс көзін заңдастыру үшін пайдаланады.

6.1 ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІК ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ: ЖОҒАРЫ

6.1.1. Жылжымайтын мүлік секторы қылмыстық қаражатты ел экономикасына интеграциялау үшін дәстүрлі түрде тартымды деп танылады. Бұған бірқатар ерекшеліктер әрекет етеді – қаржы ресурстарының үлкен шоғырлануы, мәліметтерді мониторингтеудің күрделілігі, сондай-ақ жалған адамдарды пайдалану мүмкіндігі.

Осы сектордың жоғары тәуекелі көптеген елдердің есептерінде көрсетілген. Осылайша, ФАТФ-тың өзара бағалауының 4-ші раунды өткізілген елдердің 53%-ы жылжымайтын мүлік секторына жоғары немесе орташа жоғары тәуекел берді¹⁶.

Елдердің 78%-ы осы сектор өкілдерінің арасында КЖ/ТҚ тәуекелдерін түсінудің әлсіз немесе өте әлсіз дәрежесін атап өтті.

Өзара бағалаудың 4-ші раундының қорытындысы бойынша ФАТФ КТТ-нің бенефициарлық меншік иелерін анықтау жөніндегі шаралардың деңгейі басқа БЕҚББ-мен салыстырғанда жылжымайтын мүлік саласында жеткіліксіз деген қорытындыға келді.

6.1.2. Жылжымайтын мүлік нарығының ашықтығының жаһандық индексіне сәйкес Қазақстанға мүмкін болатын 5-тен ашықтықтың төмен деңгейі (жоғары ашықтық, ашық нарық, жартылай ашық нарық, төмен ашық және жартылай төмен ашық нарық) 2020 жылы (99-дан 79 орын) және 2022 жылдары (94-тен 74 орын)¹⁷. 2023 және 2024 жылдары бұл көрсеткіш Қазақстанды қамтыған жоқ.

Мұндай рейтингке кіретін елдер, бенефициарлық иеленушілер туралы жазбалардың жұртшылыққа қолжетімділігі өлшемшарттарын және бенефициарлық меншік иелері туралы ақпаратты ашу туралы заңнаманы орындауды қоса алғанда 14 тақырып (нарықтың іргелі көрсеткіштері, құқықтық

¹⁶ Жылжымайтын мүлік секторында тәуекелге бағдарланған тәсілді қолдану бойынша ФАТФ басшылығы, шілде 2022 жыл

¹⁷ Global Real Estate Transparency Index, 2020 и Global Real Estate Transparency Index, 2022

орта, орнықты даму және басқалар) шеңберінде 256 өлшемшарт бойынша бағаланады.

Бір қызығы, 2024 жылғы жылжымайтын мүлік нарығының ашықтығының жаһандық индексінің есебінде КЖ/ТҚҚ және бенефициарлық меншік (бұдан әрі - БМ) мәселелері жылжымайтын мүлік секторында бірінші кезектегі мағнынаға ие болады деп атап өтілген¹⁸.

Атап айтқанда, соңғы жылдары Үндістан, Индонезия, БАӘ және АҚШ-ты қоса алғанда, бірқатар елдер КЖ/ТҚҚ және БМ қағидаларына өзгерістер енгізді. АҚШ-та бенефициарлық меншік туралы есеп берудің жаңа қағидалары 2024 жылы күшіне енді. Сондай-ақ риэлторлар үшін қағидаларды күшейтуді, сондай-ақ Сингапур, Швейцария, Канада, Австралия және ақшаны жылыстатумен күрес жөніндегі алтыншы директива AML бойынша жаңа органды құратын ЕО елдеріндегі өзгерістерді қоса алғанда қосымша реформалар, жоспарлануда, ал Еуропалық парламент ЕО-да жылжымайтын мүлікке иелік ететін барлық шетелдік компаниялардың бенефициарлық иелері тізілімін енгізуді жоспарлап отыр.

6.1.3. Қазақстанда жылжымайтын мүлік нарығында қаржы ресурстарының шоғырлануы өсуде.

2023 жылы Қазақстанның тұрғын үй қорының жалпы ауданы 2022 жылмен салыстырғанда 3,4%-ға өсіп, 419,1 млн шаршы метрді құрады. Оның ішінде: жеке меншікте – 409,5 млн шаршы метр немесе 97,6%, ауылдық жерлерде – 9,5 млн шаршы метр немесе 2,4%¹⁹.

Анықтама: Қазақстанда барлығы 2 527 809 тұрғын үй бар, оның ішінде: жеке үйлер - 2 219 826 бірлік, ал көп пәтерлі үйлер - 5 891 573 бірлік. Тұрғын үй қорының ауданы бойынша Алматы (54,8 млн шаршы метр), Түркістан облысы (34,3 млн шаршы метр) және Астана (33,8 млн шаршы метр) көш бастап тұр.

Тұрғын үй қорының ұлғаюы қайталама нарықтағы жылжымайтын мүлік бағасының өсуімен қатар жүреді.

Осылайша, «krisha.kz» платформасының сарапшылары 2021 жылдың қаңтарынан 2024 жылдың қаңтарына дейінгі ұсыныстың орташа бағасының динамикасын зерттеді. Қазақстан бойынша пәтерлердің орташа 40%-ға қымбаттауы аймаққа байланысты 16,3%-дан (*Көкшетау*) 67,7%-ға (*Ақтау*) дейін диапазонымен тіркелді²⁰.

Бір шаршы метрдің орташа бағасының көбейтіндісі (*₸ 360,448*) және тұрғын үй қорының ауданы жылжымайтын мүлік секторында ақшаның шоғырлануын болжауға мүмкіндік береді – шамамен *₸ 151* трлн²¹.

6.1.4. Жылжымайтын мүлік нарығы да сатып алу-сату мәмілелерінің жоғары қарқынымен сипатталады.

¹⁸ Global Real Estate Transparency Index, 2024

¹⁹ Тұрғын үй қорының статистикасы, ҚРСЖЖРА ҰСБ, ақпан 2024 жыл

²⁰ «Қазақстандағы пәтерлер үш жылда 40%-ға қымбаттарды», krisha.kz, ақпан 2024 жыл, <https://krisha.kz/content/articles/2024/kvartiry-v-kazahstane-podorozhali-na-40-za-tri-goda>

²¹ Жылжымайтын мүлік түріне байланысты бір шаршы метр үшін орташа бағаның девинациясына жол беріледі

2024 жылғы 11 айдың өзінде 382 936 сатып алу-сату мәмілелері жасалды. 2023 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда өсім 15%-ды құрады (2023 жылғы 11 айда – 332,733 мәміле)²².

6.1.5. Жылжымайтын мүлік секторындағы кірістерді жылыстатудың ең көп тараған әдістерінің және соған байланысты көрсеткіштердің қатарына мыналар жатады:

1) жылжымайтын мүлік құнымен айла-шарғы жасау – мәміленің нақты сомасын жасыру үшін объектінің бағасын жасанды түрде көтеру немесе төмендету;

2) жиі сатып алу-сату мәмілелері – қаржы көздерін қадағалауды қиындату үшін жылжымайтын мүлікті қысқа мерзімде бірнеше рет қайта сату.

3) делдалдарды немесе компанияларды тарту – қылмыстық қаражат пен мәміле арасындағы қашықтықты құру үшін үшінші тұлғаларды немесе заңды тұлғаларды пайдалану;

4) номиналды немесе жалған адамдарды, сондай-ақ «дроптар» ретінде белгілі адамдарды пайдалану – нақты бенефициарларды және қаржы көзін жасыру үшін жалған адамдарды тарту;

5) заңды және заңсыз кірістерді араластыру – жалға беруден немесе жылжымайтын мүлікпен, оларды заңдастыру үшін заңсыз кірістермен жасалатын басқа операциялардан алынған қаражатты біріктіру.

6.1.6. Жылжымайтын мүлікпен байланысты тәуекелі жоғары мәмілелердің талдауы келесі осалдықтарды анықтады.

6.1.7. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. ҚМА «Азаматтарға арналған үкімет» КЕАҚ-ты қаржы мониторингінің субъектісі ретінде тану туралы норманы қамтитын ҚР Заң жобасына бастамашы болды;

2. ҚМА Қазақстан риэлторларының өзін-өзі реттейтін қауымдастығымен өзара іс-қимыл туралы меморандумға қол қойды, оның мүшелерімен бірлесіп Комплаенс кеңес өткізді және нәтижелері бойынша риэлтор қызметі туралы бірлескен заң жобасына бастамашылық етті;

3. ҚМА-ға ақпарат жіберілмейтін жылжымайтын мүлікпен жасалатын мәмілелерге талдау жүргізу. Талдау қорытындылары бойынша қажет болған жағдайда шаралар әзірлеу;

4. Ауданды, жылжымайтын мүлік түрін, алаңды және басқа параметрлерді ескере отырып, жылжымайтын мүліктің нарықтық бағасын қадағалау бөлігінде ҚМС үшін ұсынымдар әзірлеу;

5. ҚМА-нің №13 бұйрығына өзгерістер енгізілсін және ҚМС «3.14» (қосымша ақпарат) және «10.4.1» (БМИ бойынша мәліметтер) деректемелерін толтыру міндеттелсін;

6. Заңнамада белгіленген шекті мәндерден асатын жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар туралы нотариустардың және ЕДБ-нің

²² Тұрғын үй қорының статистикасы, ҚРСЖЖРА ҰСБ, желтоқсан 2024 жыл, https://stat.gov.kz/ru/news/izmenenie-tsen-i-kuplya-prodazha-na-rynke-zhilya-v-noyabre-2024-goda/?sphrase_id=92012

хабарламау фактілерін автоматты түрде анықтау үшін «Жылжымайтын мүлік тіркелімі» мемлекеттік базасынан алынған мәліметтерді пайдалану тетігін әзірлеу;

7. ЕДБ, нотариустар және риэлторлар үшін клиенттердің ресми кірістерін олардың жылжымайтын мүлікпен жасаған операцияларымен салыстыруға және жылжымайтын мүліктің нақты иелерін және мәмілелерді қаржыландыру көздерін тексеру рәсімдерін күшейтуге бағытталған тексерулер жүргізу жөніндегі басшылықты әзірлеу;

8. Кірістерді жылыстатумен байланысты жылжымайтын мүлік туралы мәліметтерді жинау мен талдауды ұйымдастыру. Жылжымайтын мүлік секторының қылмыстық схемаларға осалдығын бағалаудың негізгі көрсеткіштерін әзірлеу;

9. Қылмыстық жылжымайтын мүлікті есептеу әдістемесін әзірлеу және тиісті статистиканы жүргізуді бастау;

10. Риэлторлардың ҚМА-да тіркелуіне және олардың қызметінің басталғаны немесе тоқтатылғаны туралы хабарлама беру міндеттемесіне бақылауды күшейту. Риэлторларды заңнамада белгіленген жағдайларда ҚМА-ға хабарлама жіберудің міндеттілігі туралы ақпараттандыру бойынша жұмысты ұйымдастыру;

11. Реттеуші мемлекеттік органдардың тәуекелдерді басқару жүйесінің ӘҚБТК-ге сәйкестігін қайта қарау және КЖ/ТҚ-ның өзекті тәуекелдерін ескере отырып түзетулер енгізу;

12. КЖ/ТҚҚ бойынша нотариустар мен адвокаттарға арналған оқыту курстарын/семинарларын/дәрістерін әзірлеу және өткізу;

13. ҚМА-ға тоқсан сайынғы негізде нотариустар мен адвокаттардың саны бойынша мәліметтерді ұсынуды қамтамасыз ету;

14. ҚМА бақылауындағы ҚМС-не қатысты қашықтықтан мониторинг жүргізуді енгізу;

15. Жылжымайтын мүлікті жалға беру бойынша делдалдық қызметті жүзеге асырған кезде риэлторларды ҚМС ретінде жіктеу;

16. Риэлторлық қызмет көрсетудің үлгілік шартын белгілеу;

17. Риэлторлық шарттарды жасасу үшін бірыңғай электрондық платформаны енгізу және оның жүргізілмегені үшін жауапкершілікті қарастыру.

6.2. БАҒАЛЫ МЕТАЛДАР, ТАСТАР ЖӘНЕ ЗЕРГЕРЛІК БҰЙЫМДАР ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ЖОҒАРЫ

6.2.1. Бағалы металдар, тастар және зергерлік бұйымдар саласындағы КЖ/ТҚ тәуекелдері олардың жоғары құнымен, өтімділігімен және қолма-қол ақшалай қаражаттың айтарлықтай айналымымен байланысты. Қолма-қол ақшалай қаражатты пайдаланумен жасалатын операциялардың жоғары үлесі қаржылық ағындарды бақылауды қиындатады және қылмыстық әрекеттен түскен кірістерді жасыруға қосымша мүмкіндіктер туғызады.

Бағалы металдар, тастар және зергерлік бұйымдар саудасы саудасаттыққа негізделген ақшаны жылыстату схемаларында, бағамен айла-

шарғылар жасауды, жалған жеткізілімдерді, жалған шот-фактураларды және басқа да алаяқтық схемаларды қоса алғанда қолданылуы мүмкін. Сондай-ақ, заңсыз кірістерді бағалы металдар мен тастардың заңды саудасына интеграциялау үшін заңды тұлғалар мен жалған компанияларды құруға болады.

Мұндай тәуекелдер «Алтынмен жұмыс істеу кезінде ақшаны жылыстатумен және терроризмді қаржыландырумен байланысты тәуекелдер мен осалдықтар» ФАТФ есебінде²³ және Бағалы металдар мен тастарды сатушылар үшін тәуекелге бағдарланған тәсіл бойынша нұсқаулықта²⁴ атап өтілген.

6.2.2. Қазақстан бай ресурстарға, соның ішінде төмен көміртекті даму үшін шешуші маңызы бар ресурстарға ие.

Еліміз 10-шы орында күміс өндіру бойынша, қорлар бойынша 14-ші, алтын өндіру бойынша 7-ші орында. Қазақстанның литий, никель және сирек кездесетін металдар өндіру саласында да пайдаланылмаған үлкен әлеуеті бар²⁵.

Осы әлеуетті пайдалана отырып, Қазақстанда мұндай нарықта қаржы қаражаттарының үлкен айналымы бар. Тек 2022 жылдың өзінде асыл тастардың, металдардың және інжудің экспорты \$11,5 млрд құрап, Қазақстанды әлемдегі асыл тастар, металдар және інжудің ірі 19-шы экспорттаушысы етті. Сол жылы асыл тастар, металдар мен інжу маңыздылығы бойынша екінші экспорттық өнімге айналды.

Өз кезегінде, 2022 жылы Қазақстан \$410 млн сомасына асыл тастарды, металдар мен інжуді импорттады, бұл оны әлемдегі асыл тастар, металдар мен інжудің ірі 60-шы импорттаушысы етті. Сол жылы асыл тастар, металдар мен інжу ең көп импортталатын тауарлар арасында 33-ші орынға ие болды²⁶.

Қазақстан аумағында алтын қорытпаларын сатып алуға сұраныстың қалыпты түрде артуы байқалады. Осылайша, 2021 жылы – 32 326 өлшеуіш қорытпасы сатылды, 2022 жылы – 37 940, 2023 жылы - 38 729. 3 жылдағы жалпы салмағы 3,8 тоннаны құрады²⁷.

6.2.3. ҚСЖАЕК статистикасы ҚР Қылмыстық кодексінің «Бағалы металдар мен асыл тастардың, құрамында бағалы металдар бар шикізат тауарларының заңсыз айналымы» 295-1 бабы бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтардың өскенін көрсетеді. 2021 жылы сот үкімдері күшіне енген қылмыстық істер болған жоқ, 2022 жылы – 10, 2023 жылы – 35.

6.2.4. Бағалы металдар, тастар және зергерлік бұйымдар саласында кірістерді жылыстатудың ең көп таралған әдістерінің қатарына және олармен байланысты индикаторларға мыналар жатады:

1) бағалы металдар, тастар және зергерлік бұйымдар компанияларының операторларын (бұдан әрі - операторлар) жалған компаниялар ретінде пайдалану – нақты бизнес белсенділіктің болуы, бірақ негізгі мақсат — заңды және заңсыз қаражаттарды, әсіресе қолма-қол ақшалай айналымы жоғары бизнесте араластыру;

²³ Шілде 2015 года

²⁴ Маусым 2008 года

²⁵ Қазақстанның тау-кен өндіру саласы, экспортқа бағытталған металдар, AIFC, маусым 2024 жыл

²⁶ Экономикалық күрделілік обсерваториясы

²⁷ ҚР Ұлттық Банкінің статистикасы

2) қолма-қол ақшалай қаражатты шамадан тыс пайдалану арқылы транзакцияларды жүргізу;

3) транзакциялардың көп деңгейлі құрылымы - қаражаттың пайда болуын жасыруға бағытталған транзакциялардың жасанды күрделі құрылымы;

4) тәуекелі жоғары юрисдикциялармен байланыс – тәуекел деңгейі жоғары юрисдикциялармен байланысты операторлар немесе оның бақылаушы адамдары мен еншілес құрылымдары;

5) жеткізу маршруттарының немесе әдістерінің сәйкес келмеуі - операторлар қолданатын транзакциялар мен жеткізу әдістері стандартты бизнес тәжірибеге сәйкес келмейді.

6) ресурстарды өндірмейтін елдерден импорт – операторлар немесе олардың контрагенттері бағалы металдар мен тастарды өндірісі жоқ немесе ең аз елдерден импорттайды;

7) қаражатты алғаннан кейінгі жедел аударымдар - операторлардың шотына түскен қаражат басқа юрисдикцияларға осындай мөлшерде дереу аударылады;

8) операторлар арасындағы қарыздарға байланысты аударымдар - операторлар төлемдерді бір-біріне «қарыздар» немесе «несиелік міндеттемелерге» сілтеме жасай отырып, аударыды.

6.2.5. Операторлардың қызметімен байланысты тәуекелі жоғары мәмілелерді талдау келесі осалдықтарды анықтады.

6.2.6. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. 2024 жылдың 1 шілдесінен бастап таңбаланған бұйымдарды бөлшек және көтерме сату кезінде айналымнан міндетті түрде алып тастай отырып, Қазақстан Республикасына әкелінген немесе Қазақстан Республикасының аумағында өндірілген бағалы металдар мен асыл тастардан жасалған зергерлік бұйымдарға қатысты міндетті таңбалау енгізілді.

2. 2024 жылғы 15 наурызда бағалы металдармен, тастармен және олардан жасалған зергерлік бұйымдармен операцияларды жүзеге асыратын ЖК мен ЗТ үшін типология қабылданды.

3. Олар туралы ақпарат ҚМА-ға жіберілмейтін бағалы металдармен, тастармен және зергерлік бұйымдармен жасалатын мәмілелерге талдау жүргізу. Талдау қорытындылары бойынша қажет болған жағдайда шараларды әзірлеу.

4. Күдікті операциялар туралы хабарламаларда «Операция туралы қосымша ақпарат» 3.14-деректемесінің толтырылуына бақылауды күшейту. Операторларды қосымша мәліметтерді ұсыну міндеттілігі туралы ақпараттандыру бойынша жұмысты ұйымдастыру.

5. Операторларға клиенттердің ресми кірістерін олардың кірістерімен салыстыруға, сондай-ақ клиенттерді тексеру рәсімдері мен мәмілелерді қаржыландыру көздерін күшейтуге бағытталған тексерулер жүргізу бойынша ұсынымдар әзірлеу.

6. Есептеу әдістемесін әзірлеуеанау Бағалы металдарды, тастар мен зергерлік бұйымдарды қылмыстық мақсатта пайдалану, сондай-ақ операторлардың қызметіндегі қолма-қол ақшалай қаражат көлемі туралы статистиканы жүргізу, сондай-ақ тиісті статистиканы жүргізуді бастау.

7. Операторлардың ҚМА-да тіркелуіне және олардың қызметінің басталғаны немесе тоқтатылғаны туралы хабарлама беру міндеттемесіне бақылауды күшейту. Заңнамада белгіленген жағдайларда операторларды ҚМА-ға хабарлама жіберудің міндеттілігі туралы ақпараттандыру бойынша жұмысты ұйымдастыру.

6.3. ПРЕМИУМ КӨЛІК, СОНДАЙ-АҚ ӨЗГЕ ДЕ СӘН-САЛТАНАТ ЗАТТАРЫ

ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІ – ОРТАША

6.3.1. ФАТФ-тың «Кәсіби ақшаны жылыстату» есебіне сәйкес (2018 жылғы шілде). премиум автомобильдер, яхталар, ұшақтар және өнер туындылары сияқты сән-салтанат заттары қылмыскерлер үшін заңсыз қаражаттың құнын сақтау және оларды кейіннен қайта сату құралы ретінде тартымды болып табылады.

Бұл активтер көбінесе заңсыз кірістерді жасыру үшін пайдаланылады және ақшаны жылыстатудың тиімді тәсілі болып табылады. Нормативтік талаптар мен қадағалау мүмкіндігі сияқты белгілі бір тәуекелдерге қарамастан, сән-салтанат заттары қылмыстық құрылымдар арасында танымал болып қала береді.

Мұндай заттар активтерді тоқтатып қою және тәркілеу шараларында жиі кездеседі, сондай-ақ заңсыз кірістерді инвестициялау үшін қолданылады.

Сонымен қатар, бұл заттар қылмыстық желілердегі құнды аудару механизмі ретінде қызмет етеді. Қылмыскерлер оларды сән-салтанат тауарларын сатумен және таратумен байланысты бизнес желілері арқылы қаражатты өткізу және активтерді әртараптандыру үшін пайдаланады.

6.3.2. Қазіргі уақытта Қазақстан Парламентінде Қазақстан Республикасының Салық кодексіне «сән-салтанат заттары» ұғымын енгізетін түзетулер қарастырылуда.

Жаңа ережеге сәйкес, сән-салтанатқа салынатын салық жылжымайтын мүлікке, егер оның жиынтық құны Т 479 960 000 (130 мың. АЕК) асса қолданылады²⁸.

Бұдан басқа, кедендік құны Т 75 млн. асатын жеңіл автокөліктер сән-салтанатқа жатқызылатын болады Қымбат алкогольді ішімдіктерге (құны бір литр үшін Т 500 мыңнан жоғары) және темекілерге (құны данасы үшін Т 10 мыңнан жоғары) 10% акциз енгізіледі.

6.3.3. Қазақстанда сән-салтанат заттарымен байланысты орташа тәуекелдер байқалады.

Ұлттық экономика министрлігінің ақпараты бойынша елімізде 490 яхта жеке меншікте, тағы 176-сы заңды тұлғалардың меншігінде. Сондай-ақ 248 ұшақ жеке меншік иелеріне, ал 665-і заңды тұлғаларға тиесілі²⁹.

Қазақстандық өнер заттары мен антиквариат нарығы салыстырмалы түрде шағын ғана.

²⁸ [«Как будут рассчитывать налог на роскошь в Казахстане, объяснили в МНЭ»](#), tengrinenews, маусым 2024 года

²⁹ «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің жобасына реттеуші саясаттың консультативтік құжаты.

Экономикалық күрделілік обсерваториясының зерттеуіне сәйкес, Қазақстан 2022 жылы өнер мен антиквариат бұйымдарын \$1,41 млн-ға экспорттаған, бұл оны әлемде осы санаттағы ірі 104-ші экспорттаушы етті. Өз кезегінде, 2022 жылы \$1,34 млн сомаға өнер және антиквариат заттары импортталды, бұл Қазақстанды осы санаттағы әлемдегі ірі 96-шы импорттаушыға айналдырды³⁰.

Қазақстандық автомобиль одағының мәліметтері бойынша (ҚАО). 2023 жылы премиум сегментіндегі автокөліктердің ресми сатылымы айтарлықтай өсті.

ҚМА-нің №13 бұйрығында автокөлікті сату-сатып алу операциялары үшін жеке код жоқ екендігі назар аудартады, бұл осы сегментпен байланысты қаржы ағындарын мониторингтеу жүйесінде алшақтық тудырады.

6.4.4. Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған/қабылданатын шаралар.

1. ҚР Салық кодексіне енгізілген түзетулердің күшіне ену нәтижелері бойынша сән-салтанат заттарымен жасалатын операциялардың бірегей коды айқындалсын.

2. Сән-салтанат заттарын сатып алумен және сатумен байланысты мәмілелердің мониторингін күшейту.

3. ҚМА-нің №13 бұйрығына автокөлікті сатып алу-сату операцияларының кодымен толықтырып, өзгерістер енгізу .

7-ТАРАУ. ҚЫЛМЫСТЫҚ АКТИВТЕРДІ ҚАЙТАРУ

7.1. 2023 жылы ФАТФ-тың 4-ұсынымы (4, 30, 31 және 38), сондай-ақ ФАТФ-тың 5-ұсынымына түсіндірме жазбалар (4, 8, 25, 38 және 40) жаңартылды.

Бұл өзгерістер негізінен қылмыстық жолмен алынған активтерді қайтарудың жаһандық жүйесін нығайтуға бағытталған. Атап айтқанда, ФАТФ-тың жаңартылған ұсынымдары активтерді тез және тиімді тәркілеу мен қайтарудың маңыздылығын көрсетеді және осы саладағы халықаралық ынтымақтастықты нығайтады.

7.2. Сол жылы Қазақстан «Заңсыз жолмен алынған активтерді мемлекетке қайтару туралы» Қазақстан Республикасының Заңын (бұдан әрі - Заң) қабылдау арқылы ФАТФ стандарттарын сақтауға бейімділігін көрсетті. Заң заңсыз жолмен алынған қаражатты тәркілеу мен қайтарудың ұлттық жүйесін дамытудағы маңызды қадам болды.

2023 жылғы 10 шілдеде Конституциялық Сот заңсыз жолмен алынған активтерді мемлекетке қайтару туралы заңдарды, «Прокуратура туралы» Конституциялық заңға, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске және Салық кодексіне түзетулерді Конституцияға сәйкес деп мойындады.³¹

Заңды әзірлеу барысында халықаралық озық тәжірибелер, БҰҰ-ның сыбайлас жемқорлыққа, трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы

³⁰ Экономикалық күрделілік обсерваториясы, Қазақстан, нарық өнер және антиквариат

³¹ Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2023 жылғы 11 шілдедегі № 20-НП Нормативтік қауылысы

конвенциялары, ЭЫДҰ мен Дүниежүзілік банктің ұсынымдары ескерілді, азаматтық тәркілеу институты енгізілді.

Азаматтық тәркілеу — мемлекетке қылмыстық жолмен алынған активтерді қылмыстық жазаға тартпай-ақ, өндіріп алуға мүмкіндік беретін қуатты құрал.

Дәстүрлі қылмыстық-құқықтық тетіктер заманауи сын-қатерлерге жедел және тиімді әрекет етуге мүмкіндік бермейді. Атап айтқанда, бұл туыстық байланыстар қоғам өмірінде маңызды рөл атқаратын әлеуметтік құрылымның ерекшеліктеріне байланысты болуы мүмкін. Мұндай жағдайда олигополия өкілдері мен жемқорлар өздерінің туыстық байланыстарын заңсыз жолмен алынған активтерді жасыру үшін пайдалана алады.

Еуропалық Одақ сарапшыларының бағалауы бойынша дәстүрлі шаралар 2010-2014 жылдары қылмыстық әрекеттен түскен табыстың шамамен екі пайызын ғана тоқтатып қоюға мүмкіндік берді және соңында бір пайызы ғана тәркіленді³².

Сондықтан да азаматтық тәркілеу көптеген елдерде экономикалық қылмыстармен және сыбайлас жемқорлықпен күресудің тиімді құралы ретінде қарастырылады.

7.3. Заңға сәйкес, құны субъектінің заңды кірістеріне сәйкес келмейтін активтер шығу тегі түсініксіз активтерге жатқызылады.

Егер мүлік елеулі бұзушылықтармен алынған болса, онда оны заңды пайдаға алынған деп санауға болмайды.

Субъектілер активтерді сатып алу көздерінің заңдылығына негізді күмәні бар жария маңызды адамдар болып табылады.

Мұндай адамдар Комитетке өз мүлкі туралы декларацияны және оның шығу тегінің заңдылығын растайтын құжаттарды тапсыруға құқылы.

Уәкілетті орган (БП Активтерді қайтару жөніндегі комитет) декларациядағы барлық мәліметтерді және ұсынылған құжаттарды тексереді.

Активтерді іздеу және шығу тегінің заңдылығын тексеру бойынша жұмысты Комитет субъект өзінің жай-күйін ашпаған жағдайда да жүргізе алады.

Егер нәтижелер бойынша шығу тегі түсініксіз активтер табылса, онда Комитет азаматтық сотқа олардың мемлекет пайдасына айналдыру туралы талап қоюға құқылы.

Сотта дәлелдемелердің негізгі ауыртпалығы субъектіге жүктеледі.

7.4. 2023 жылғы 5 қазанда Президенттің Жарлығымен Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының Комитеті активтерді қайтару жөніндегі уәкілетті орган болып танылды.

Комитеттің барлық мемлекеттік органдарды үйлестіруімен 2024 жылы ғана \$540 млн астам сомада қылмыстық активтер қайтарып алынды, келісімдер мен басқа да шаралар шамамен \$1 млрд-қа мақұлданды³³.

Негізінен, Заң субъектілері ерікті түрде беру тәсілдерін таңдады.

³² «Азаматтық тәркілеу активтерді қайтарудың негізгі ретінде: қолдану перспективалары және әлемдік тәжірибе» конференция материалдарының жинағы, ҚР БП активтерді қайтару комитеті, 2024 жыл

³³ «Азаматтық тәркілеу активтерді қайтарудың негізгі ретінде: қолдану перспективалары және әлемдік тәжірибе» конференция материалдарының жинағы, ҚР БП активтерді қайтару комитеті, 2024 жыл

Қайтарылған активтердің ішінде ақша, кәсіпорындардағы акциялар мен үлестер, жоғары санатты жылжымайтын мүлік, соның ішінде шетелдегі жылжымайтын мүлік, зергерлік бұйымдар, сән-салтанат заттары және басқа да бағалы заттар бар.

Бірқатар субъектілер инвестициялық және әлеуметтік жобаларды іске асыру бойынша қосымша міндеттемелер қабылдады.

Олардың ішінде өндірістік желілерді іске қосу, мәдени, білім беру, спорт объектілерін салу, оңалту және әлеуметтендіру бағдарламаларын қаржыландыру бар.

Бұл бағыттағы жұмыстар жалғасатын болады.

8-ТАРАУ. СТАТИСТИКА

8.1. ФАТФ-тың 33-ұсынымы (статистика) КЖ/ТҚ-мен тиімді күресу үшін деректерді жинаудың, талдаудың және жан-жақты пайдаланудың маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл деректер тергеп-тексерулер санын, сот істерін, активтерді тоқтатып қоюды, халықаралық ынтымақтастықты және анықталған тәуекелдерді қоса алғанда, негізгі аспектілерді қамтуы керек.

8.2. Өзара бағалау аясында Қазақстан осы ұсыным бойынша «Ішінара сәйкес келеді» рейтингін алды. Бұл КЖ/ТҚ қарсы іс-қимыл жүйесіндегі қауіп-қатерлер мен тәуекелдерді түсінуді жақсартуға мүмкіндік беретін статистикалық инфрақұрылымды дамыту саласындағы жұмысты күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Атап айтқанда, сарапшылар КЖ/ТҚ істері бойынша тергеп-тексерулер, сот талқылаулары және үкімдер статистикасы толық көлемде жан-жақты емес екенін атап өтті. Предикатты қылмыстармен, сондай-ақ КЖ нысандарымен (тәсілдерімен) байланыстыра отырып, КЖ қылмыстары бойынша статистика жүргізілмейді. Статистика ҚСЖАЕК-те жинақталады, бұл қылмыстардың екеуі де ҚР ҚК-нің 258-бабында көрсетілгендіктен, жасалған ТҚ және экстремизмді қаржыландыру қылмыстарын бөлуді қамтымайды.

Сарапшылар қылмыстық жолмен алынған кірістерді есепке алу жүргізілмейтінін атап көрсетеді. Тыйым салынған мүліктің түрлері бойынша статистика жүргізілмейді (қылмыстық табыс, қылмыс жасау қарулары мен құралдары, сондай-ақ өзгелері).

Бұдан басқа, мәжбүрлеп орындату органдары қылмыстық істер бойынша айыппұлды өндіріп алу, залалды өтеу, өндіріп алу сомаларын көрсете отырып, мүлікті тәркілеу бөлігінде орындалған сот шешімдерінің есебін жүргізеді. Қылмыстардың құрамы бойынша статистикалық есеп жүргізілмейді.

Статистикада мемлекет кірісіне түскен мүліктің жалпы көлемі ғана ескеріледі. Тәркілеу негіздері бойынша есепке алу (әкімшілік, азаматтық немесе қылмыстық іс, тәркілеу қолданылған қылмыстардың құрамы және мүлік мемлекет кірісіне айналдырылған мүлік) жүргізілмейді.

Бүгінгі күні ҚСЖАЕК «СДТБТ» АЖ-да «Қосымша мәліметтер» 33.1-деректемесін терроризмді қаржыландырумен/экстремизмді қаржыландырумен байланысты көрсеткіштерімен толықтыру бойынша жұмыстар жүргізді .

Бұдан басқа, СДТБТ қағидаларына ақпараттық есепке алу құжаттарында қылмыстық табыстың сомалары туралы жаңа деректемелерді кездейтін түзетулер енгізілді (Бас Прокурордың 2024 жылғы 7 ақпандағы №18 бұйрығы).

Қазіргі уақытта «СДТБТ» АЖ-да «Тыйым салынған және тәркіленген мүліктің досьесі» әзірленуде.

Досьеде азаматтық талап-арыздарды және ықтимал тәркілеуді қамтамасыз ету мақсатында тыйым салынған мүліктің түрлері, көлемі, саны, фотосуреттері және басқа да сипаттамалары ескеріледі. Тәркіленген әрбір мүлікке ID-нөмір беріледі және электрондық архив қалыптастырылды.

Досьені құрудың мақсаты сотқа дейінгі тергеп-тексеру (тыйым салуды белгілеу, салу, алып қою), сот талқылауы, сот актісінің орындалуы және осы мүлікке іс жүзінде билік ету сатысында мүлікпен жұмыс істеу кезеңінде ашықтықты қамтамасыз ету болып табылады.

8.3. Сонымен қатар, қазіргі уақытта Қазақстанда КЖ/ТҚҚ бойынша статистиканы жинау стихиялық негізде, негізінен өзара бағалау қарсаңында немесе ТҰБ-ға дайындалу кезінде жүзеге асырылады. Бұл тәсілдің мынадай кемшіліктері бар:

- **жүйелі мониторингтің болмауы:** деректерді жүйелі түрде жинаудың бірыңғай құрылымы немесе процесі жоқ, бұл ұзақ мерзімді трендтерді анықтауды қиындатады;

- **жаңа қауіп-қатерлерге жедел емес бейімделу:** уақытылы талдау жасалмаса, қылмыстық ортадағы өзгерістерге әрекет ету қиын;

- **мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимылдың жеткіліксіздігі:** қолданыстағы әртүрлі механизмдер ақпаратпен толық алмасуға кедергі келтіреді.

КЖ/ТҚҚ бойынша толыққанды статистикалық инфрақұрылымды қалыптастыру тәуекелдерді басқарудың тиімді жүйесінің ажырамас элементі болып табылады. Статистикалық индикаторларды пайдалану қабылданатын шешімдердің негізділігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ жаңа сын-қатерлер мен қауіп-қатерлерге бейімделуді жеделдетуге мүмкіндік береді.

КЖ/ТҚҚ саласындағы статистиканы жақсарту бойынша бірқатар шаралар осы ТҰБ тиісті тараулары аясында ұсынылған.

8.4. Бұл мәселенің шешімі ретінде :

- ФАТФ-тың жаңартылған әдіснамасына, Қазақстанның өзара бағалау есебіне, сондай-ақ ФАТФ-тың³⁴ және ЕҚЫҰ КЖ/ТҚҚ саласындағы деректерді жинау бойынша³⁵ басшылық материалдарына талдау жүргізу және барлық ТН, қауіп-қатерлер мен осалдықтар шеңберінде тиісті статистикалық көрсеткіштерді әзірлеу;

- индикаторларды келісу үшін барлық негізгі мемлекеттік органдардың өкілдерін қамтитын жұмыс тобын құру;

- әрбір статистикалық индикатор үшін МО жауаптыларын анықтау;

- мемлекеттік органдардың бірыңғай кабинеті арқылы деректерді жинау мен ұсынуды реттейтін бірлескен бұйрықты қабылдау қажет.

³⁴ «АЖ/ТҚҚ саласындағы деректер және статистика» ФАТФ басшылығы, қазан 2015 жыл

³⁵ ЕҚЫҰ-ның АЖ/ТҚ ұлттық тәуекелдерді бағалауды қолдау бойынша деректерді жинау жөніндегі нұсқаулығы

ҚОРЫТЫНДЫ

Қылмыстық жолмен алынған КЖ тәуекелдерін ұлттық бағалау шеңберінде Қазақстан Республикасында заңсыз кірістерді заңдастыру процестерімен байланысты қауіп-қатерлер мен осалдықтарға жан-жақты талдау жүргізілді. Бағалау ағымдағы тәуекелдерді, қолданыстағы бақылау шараларын және қаржылық қылмыстармен күресті күшейтуге арналған ұсыныстарды қамтиды.

Бағалау Қазақстан Республикасының қылмыстық жолмен алынған КЖ саласындағы елеулі тәуекелдерге ұшырайтынын көрсетті. Негізгі қауіп-қатерлер қаражат көздерін жасыру үшін күрделі қаржылық схемаларды, халықаралық транзакцияларды пайдалануды және заңсыз бизнес-операциялары қамтиды, Қылмыскерлер заңсыз кірістерді заңдастыру үшін әртүрлі әдістерді қолданады, бұл қаржылық бақылау жүйесіне айтарлықтай қиындықтар туғызады.

Заңсыз қаражат көздерін жасыру үшін жасырын компаниялар мен халықаралық аударымдар сияқты күрделі схемалар мен құрылымдарды пайдалану.

Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру мақсатында жылжымайтын мүлікке және ірі активтерге инвестициялау.

Заңсыз транзакцияларды жасыру үшін жалған сауда мәмілелерін және жалған компанияларды қолдану.

КЖ-ға қарсы күрес жөніндегі ағымдағы шаралар, «Өз клиентіңді біл» қағидаттарын, транзакцияларды мониторингтеуді және халықаралық органдармен ынтымақтастықты қоса алғанда, белгілі бір жетістіктерді көрсетеді. Алайда, бұл шаралардың тиімділігін үйлестіруді күшейту және қаржылық бақылау саласында жұмыс істейтін персоналдың біліктілігін арттыру арқылы жақсартуға болады.

КЖ-ға қарсы күресті жақсарту үшін заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерді және халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз етуді қайта қарау және жаңарту қажет.

Қаржы мекемелері мен құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне олардың КЖ жаңа әдістері мен схемалары туралы хабардарлығын арттыру мақсатында жүйелі түрде оқытуды ұйымдастыру.

КЖ трансұлттық схемаларына тиімді қарсы іс-қимыл жасау үшін ақпарат алмасуды және халықаралық серіктестермен ынтымақтастықты күшейту.

Қылмыстық жолмен алынған, КЖ тәуекелдерін ұлттық бағалау Қазақстан Республикасындағы қаржылық қылмыстарды бақылау жүйесіндегі негізгі қауіп-қатерлер мен осалдықтарды анықтады. Ұсынылған ұсынымдарды қабылдау бақылау механизмін жақсартуға, КЖ-ға қарсы күрестің тиімділігін арттыруға және неғұрлым тұрақты қаржылық ортаны құруға ықпал етуге мүмкіндік береді.